



**TÜRKİYE  
DİYANET  
VAKFI**

HAZİRAN 1997 - SAYI : 51

**haber bülteni**

➔ Türk Kültüründe İz Bırakan  
İskilipli Âlimler Sempozyumu

➔ **VETAŞ**

➔ **Ebussuûd Efendi**

➔ **Bulgaristan**



## TÜRKİYE DİYANET VAKFI

HABER BÜLTENİ

HAZİRAN 1997

SAYI : 51

### SAHİBİ

Türkiye Diyanet Vakfı Adına  
**Mehmet KERVANCİ**  
Genel Müdür

### Yayın Koordinatörü

**Süreyya BALKIŞ**  
Genel Müdür Yardımcısı

### Yazı İşleri Müdürü

**Yusuf ERDOĞDU**  
Basın-Yayın ve Halkla İlişkiler  
Müdürü

### Yayına Hazırlayan

**Mehmet Şükrü EROĞLU**  
**Yüksel SEZGİN**

### Dizgi - Grafik

**Hasan ÇALIŞKAN**

### Dağıtım Sorumlusu

**Fehmi YILMAZ**

### Adres

Dr. Mediha Eldem Sokak No: 72/B  
06640 Kocatepe - ANKARA  
Tel : 417 12 35 • Fax : 417 12 45

### Baskı

**TÜRKİYE DİYANET VAKFI**

YAYIN MATBAACILIK ve TİCARET İŞLETMESİ  
Bayındır Sokak No: 55 • Kızılay - ANKARA  
Tel: 425 27 75 • Fax : 417 00 09

### Renk Ayrımı

**ÇAĞDAŞ • 230 65 59 • ANKARA**

# İÇİNDEKİLER

|                                                                                                                                                          |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Başyazı .....                                                                                                                                            | 1  |
| Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler<br>Sempozyumu .....                                                                                         | 2  |
| Kırgızistan'lı Öğrencilerden Veda Gecesi .....                                                                                                           | 10 |
| Türkiye Diyanet Vakfından Gıda Yardımı .....                                                                                                             | 12 |
| VETAŞ - Vakıf Özel Eğitim ve Öğretim Tesisleri<br>Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'nden Faaliyetler .....                                                | 14 |
| Bulgaristan .....                                                                                                                                        | 18 |
| <b>MAKALE - Doç.Dr. İbrahim Yalınov</b><br>Bulgaristan Türk Azınlığının Dinî Sorunları .....                                                             | 26 |
| <b>Önemli Şahsiyetler -</b><br>Ebussuûd Efendi .....                                                                                                     | 28 |
| <b>MAKALE - Prof.Dr. Süleyman Hayri Bolay</b><br>Çevre .....                                                                                             | 30 |
| Türkiye Diyanet Vakfı Kadın Kolları'ndan <b>Konferans :</b><br><i>Prof.Dr. Mustafa İsen -</i><br>"Türkiye Açısından Balkanlardaki Yeni Gelişmeler" ..... | 32 |
| Moğolistan'dan Bir Ziyaretçi .....                                                                                                                       | 36 |
| Şube Faaliyetleri .....                                                                                                                                  | 37 |
| <b>MAKALE - Mehmet Erdoğan</b><br>Sanatın Dünyasından İnsanın Gerçekliğine .....                                                                         | 40 |

# Baş yazı



**Mehmet Kervancı**  
**Genel Müdür**

**C**ok değerli okuyucularımız, 51 sayıdır sizlere, yine sizlerle güç bulan Vakfımızın gerçekleştirdiği faaliyetleri aktarmaya çalıştık. Sizlerin de yakından bildiği gibi Vakfımız kurulduğu günden buyana gerçekleştirdiği sosyal, kültürel, ilmi ve dinî faaliyetlerde insanımızın günlük problemlerine çözüm üretirken, ağırlıklı olarak da devletimizin bekâsını, milletimizin bütünlüğünü sağlayacak ileriye dönük faaliyetler icra etmektedir. Bu faaliyetlerimizin köşe taşlarından birisini de kültürel değerler oluşturmaktadır.

Çünkü kültür, bir milleti meydana getiren en önemli unsurlardan biridir ve milletlerin bekâsı büyük ölçüde kültürün yeni nesillere aktarılmasıyla mümkündür. Kültürün yeni nesillere aktarılması gençlerin toplumunu ve milletini daha çok benimsemesini ve "millî" olan her şeyin devamlılığını sağlayacaktır. Gençlerimize millî kültür ve değerlerimizi aktarabildiğimiz ölçüde, gelecek için kendilerinden bir şeyler bekleme hakkına sahip olurlar.

Dine ve kültüre sahip çıkmak fert ve toplum olarak hepimiz için bir görev, daha da ötesi bir sorumluluktur. Bu sorumluluğun idrakinde olmamak, geçmişle bağların koparılması ve geleceğe güvenle bakılamaması anlamı taşımaktadır.

Bu idrakin farkında olan Türkiye Diyanet Vakfı, dünyaya yön veren ve karanlıklara ışık tutan kültür değerlerimizi canlı tutabilmek ve gelecek nesillerimize bu değerlerimizi aktarabilmek için devamlı bir gayret içerisinde olmuştur. Yayınladığımız kitaplar, gerçekleştirdiğimiz yarışmalar, düzenlediğimiz panel, konferans ve sempozyumlar hep bu gayretin eseridir.

Millî kültürümüzün korunmasını ve geleceğe taşınmasını kendisine ilke kabul eden Vakfımız, geçtiğimiz ayda Çorum'un İskilip ilçesinde; İskilip Belediye Başkanlığı, İskilip Kaymakamlığı ve Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi işbirliğiyle "Kültürümüzde İz

**Bırakan İskilipli Alimler"** konulu bir sempozyum düzenledi. Bu sempozyumun düzenlemesindeki ana gaye; kültürümüze ve geleceğimize yön veren, toplumumuza mal olan ilmi şahsiyetleri anmak, kültürümüze bıraktıkları derin izler üzerinde oluşmuş tozları silmek ve gün yüzüne çıkarmak, aynı zamanda belki de en önemlisi gelecek nesillerimize bu şahsiyetleri tanıtmaktı. Bu mülahazalarla düzenlediğimiz sempozyumda, alanlarında uzmanlaşmış değerli ilim adamları; sundukları tebliğler ve yaptıkları müzakereler neticesinde kültürümüzün bir parçasını oluşturacak çok güzel fikirler ortaya koydular. Biz de Türkiye Diyanet Vakfı olarak sempozyumda sunulan değerli fikirleri insanımızla paylaşmak amacıyla kitap olarak yayınlamayı ve bu fikirleri kitap olarak kültürümüze kazandırmayı hedef aldık.

Bu çerçeve içerisinde geçtiğimiz yıllarda da toplumumuza mal olmuş, sadece kendi zamanlarına değil, çok ötelere ışık tutan simaları tanıtmak amacıyla değişik programlar gerçekleştirmiştir. "Ahmet Cevdet Paşa", "Elmalılı Hamdi Yazır", "İzmirli İsmail Hakkı", "Elmalılı Ahmet Hamdi Akseki", "Tevfik İleri" sempozyumları bunlardan sadece bazılarıdır. Gelecek günlerde de bu çalışmalarımız devam edecektir.

Bu meyanda yakın bir tarihte Ömer Nasuhi Bilmen ve İbn-i Teymiye'nin de hayatı ve eserlerinin ele alınacağı birer sempozyum düzenleyeceğiz.

Bu gayretlerin kültürümüzü yeni nesillere aktarmak görevinin Türk kadrişinaslığının da bir gereği olduğunu düşünüyoruz.

**Selam ve sevgilerle**

# Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler Sempozyumu

● Türkiye Diyanet Vakfı, İskilip Belediye Başkanlığı, İskilip Kaymakamlığı ve Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi işbirliğiyle İskilip ilçesinde "Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler" konulu bir sempozyum düzenlendi.

Sempozyuma; ilim adamlarının yanı sıra, Çorum Milletvekili Mehmet Aykaç, Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Rıdvan Çakır, Çorum Vali Yardımcısı, İskilip Kaymakamı Abdullah Recai Akalın, Çorum Belediye Başkanı Prof. Dr. Arif Ersoy, İskilip Belediye Başkanı Mehmet Lokum, Türkiye Diyanet Vakfı Genel Müdürü Mehmet Kervancı, Türkiye Diyanet

Vakfı Mütevelli Heyeti Üyesi Şevki Özkan, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Danışma Kurulu Koordinatörü Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay, İskilip Müftüsü Mehmet Emin Çetin ve kalabalık bir topluluk katıldı.

Sempozyumda değerli ilim adamları, Ebussuud Efendi ve Sunullah Efendinin yanı sıra, kabri

İskilip'te bulunan ve Ebussuud Efendi'nin babası büyük âlim ve meşayihden Muhittin Eş Şeyh Yavsi, Çakmak Dede diye bilinen Muslihiddin-i Attar El İskilibi, büyük âlim ve Akşemsettin'in oğlu Nur-ul Hüda, Kazasker Cafer Efendi ve Karadonlu Can Baba ile Osmanlı Devletinin son dönemi ile Cumhuriyet döneminde yaşamış Müftü İsmail Hakkı, Ali Galip Köstekçi, Cınlılı Mehmet Efendi, Şeyh Etem Efendi, Hacı Faik, Kuzköylü Mehmet Efendiler ve diğer zevatın hayatlarını, kişiliklerini ve ülkemiz için kazandırdıklarını anlattılar.

Sempozyumunun açılışı düzenlenen bir törenle gerçekleştirilirken tören münasebetiyle de konuşmalar yapıldı.



**İskilip Belediye Başkanı****Mehmet Lokum**

**İ**skilip'in; Osmanlı'nın yükselme döneminde, Osmanlı'ya ve tarihimize ışık tutan ilim adamlarını yetiştirdiğini belirterek sözlerine başlayan İskilip Belediye Başkanı Mehmet Lokum, ilmi kariyerleri olan bu şahsiyetlerin, incelenmesi ve bilinmesinde büyük yararlar olduğunu söyledi.

İskilip'te yetişen hiçbir değerli insanın inkâr edilmesinin mümkün olmadığını da belirten Lokum, "Bu insanlar, doğrularıyla ve yanlışlarıyla bizim insanlarımızdır. Bunu, böyle sempozyumlarda araştırarak, inceleyerek, doğruyu ve yanlış ilim adamlarımız ortaya çıkaracak, bizler de bunları bileceğiz." dedi.

İskilip Belediye Başkanı Mehmet Lokum sempozyum düzenlenmesindeki ana gayenin de; İskilip'te yetişen ilim adamlarını, gelecek nesillere, doğru olarak anlatmayı hedef aldığını söyledi.



Mehmet Lokum  
İskilip Belediye Başkanı



**Çorum İlahiyat Fakültesi  
Dekanı**

**Prof. Dr.  
Hüseyin Algül**

**Ç**orum İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Hüseyin Algül de sempozyumun açılışı münasebetiyle yaptığı konuşmada, sanayileşme sürecinde olan Çorum ve çevresinin diğer ihtiyaçlarının yanında, kültür değerlerinin de gün ışığına çıkarılmasının ve bölge halkının bu doğrultuda bilgilendirilmesinin büyük önem taşıdığını belirtti. Algül, İskilip'te yetişmiş ve tarihe mâl olmuş şahsiyet-

lerin yeni nesillerce tanınmasının ise, daha önemli bir kültür hizmeti olduğuna inandığını söyledi.

Tarihin, özelde milletlerin, genelde ise bütün dünya milletlerinin hafızası konumunda olduğunu ifade eden Prof. Dr. Hüseyin Algül, "Bu münasebetle, insanlığın ilk dönemlerinden itibaren, dünya siyasi tarihinde devlet olarak, sürekli var olan Türk Milletinin tarihi incelenmeden, tutarlı ve kapsamlı bir dünya tarihinin yazılması imkânsızdır. Osmanlı asırları, Türk tarihinin en muhteşem dönemini temsil eder. Bu bağlamdaki sempozyumlar, bu noktada önem kazanırlar ve yoğunlaştırdığı alan itibarıyla, o devrin aydınlanmasına, milli tarih şuurunun canlanmasına vesile olurlar." dedi.

Bu tür sempozyumlarda, ilim adamlarının, toplumun iç ekonomik, sosyal, kültürel, ahlakî ve tarihî dinamiklerine dair elde ettiği bulguları, icraya ışık tutacak mahiyette idarecilere sunduklarını da belirten Prof. Algül, idareci siyasi kadroların, akademik veriler ışığında, toplumu olumlu yönde değiştirebileceğini ve ülkenin her yönüyle gelişmesine etki edilebileceğini ifade etti.



## Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti İkinci Başkanı

## Prof.Dr. Mustafa Uzunpostalcı



**T**ürkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti II. Başkanı Prof.Dr. Mustafa Uzunpostalcı da, tören münasebitle yaptığı konuşmada, vakıfların dinimizde önemli bir yeri olduğunu belirterek, vakıfların çok yararlı ve faydalı işlerde bulunduğunu ve bunlara bir halka olarak da 1975 yılında kurulan Türkiye Diyanet Vakfı'nın katıldığını söyledi.

Türkiye Diyanet Vakfı'nın kurulduğu günden itibaren, 22 yıllık bir süre içerisinde, hem yurt içinde, hem de yurt dışında elle tutulup gözle görülecek pek çok hizmetlere imzasını attığını ifade eden Prof.Dr. Mustafa Uzunpostalcı, "Büyük hizmetlere damgasını vurmuş Türkiye Diyanet Vakfı, bu arada, kültürümüze hizmet etmeyi de, kendi üzerine bir vazife bilmiş; bu konuya, maddi destekler ayırmak ve desteklemek suretiyle, büyük hizmetler vermek gayreti içerisinde olmuş ve pek çok hizmetler de vermiş bulunmaktadır." dedi.

Türkiye Diyanet Vakfı'nın gerçekleştirdiği hizmetleri kısaca

özetleyen Prof.Dr. Uzunpostalcı, vakıf hizmetlerinin, yalnızca bina yapmak ve yapılan bu müesseselerden istifade etmekten ibaret olmadığını belirterek, "hizmetlerin devamını sağlayıcı birtakım faaliyetlerde bulunmak da vakıfların görevleri arasındadır. İşte, memleketimizin ilim ve kültür hayatına hizmet etmek üzere, Türkiye Diyanet Vakfı en büyük hizmetlerden birisi olan İslâm Ansiklopedisini çıkarmaya başlamıştır. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi yayın hayatına bugün devam etmekte ve 14 üncü Cildini de sunmuş bulunmaktadır. İnşallah, büyük bir hizmet ve gayret olarak, bu, memleketimize, şimdiye kadar vurmuş olduğu damgasını mühürlemek suretiyle tamamlayacaktır ve devamını sağlayacaktır." dedi.

Türkiye Diyanet Vakfı'nın bir çok eser neşretmek suretiyle, ilim ve kültür hayatına büyük hizmetlerde bulunduğuna da işaret eden Uzunpostalcı, Vakfın yurtdışında

da ilahiyat fakülteleri açtığını, Türk cumhuriyetlerinde cami yaptırdığını belirterek, din kültürünün oralarda da yeşermesini ve yaşamasını sağlamak için Vakfın büyük hizmet ve gayret içerisinde olduğunu söyledi.

Türkiye Diyanet Vakfı'nın önemli konu ve şahsiyetlerle ilgili bir çok panel, konferans ve sempozyum düzenlediğinden bahseden Prof.Dr. Mustafa Uzunpostalcı, Ahmet Cevdet Paşa Sempozyumu, İzmirli İsmail Hakkı Sempozyumu, Elmalılı Hamdi Yazır Sempozyumu, Elmalılı Ahmet Hamdi Akseki Sempozyumu'nun bu cümleden olduğunu belirterek, yakın bir zamanda da Ömer Nasuhi Bilmen ve İbn-i Teymiye Sempozyumlarının da yapılacağı müjdesini verdi.

Tarihimizde kalmış olan şahsiyetleri günümüze taşımanın, hizmet veren kimseleri anmanın, en büyük hizmetler arasında yer aldığını ifade eden Uzunpostalcı, Türkiye Diyanet Vakfı'nın bunu gerçekleştirdiğini ve bundan sonra da gerçekleştirmeye devam edeceğini söyledi.



Bugün, gençliğin iyi yetişmesi ve iyi yetiştirilememesi yönünde şikayetlerin olduğunu söyleyen Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti II. Başkanı Prof.Dr. Mustafa Uzunpostalcı, "Tabiatıyla, gençliğin iyi yetişmemesi konusunda pek çok şikâyetlerimiz olmakla birlikte, bu şikâyetlerin sebepleri üzerinde durduğumuzda da, pek çok sebep tespit etmemiz mümkün olmaktadır. Bana göre en büyük sebeplerinden birisi de, gençliğimizin önünde kendisine ideal tip olarak, ideal insan olarak göstereceğimiz kimselerin bulunmamasıdır. Bugün, gerek bizleri idare eden, gerek değişik kesimlerde bulunan kimselerin, gençliğimize, gerçekten iyi örnek olacak davranışlarda bulunduklarını söylemek oldukça zordur. Bu gençlerimiz, kimi örnek alıp yetişecekler? İşte, gençlerimize, öğrencilerimize örnek almaları gerektiğini böylece göstererek "siz de bunlar gibi olursanız, ileride hiçbir zaman unutulmazsınız, sizin de hatıranız yaşar, siz de böyle değerli insanlar olarak tarihte anılırsınız; ama, geçici dünya nimetlerine heves eden kimseler gibi davranırsanız, belki onların bu dünya hayatlarında kendilerine saygı gösterilme durumunu tespit edebilir, görebilirsiniz; ama, ölümlerinden sonra her birinin unutulup gittiklerine şahit olursunuz" demek durumuyla onların karşısına çıkmış olmamız, sanıyorum en güzel davranış olacaktır." dedi.

Uzunpostalcı; sözlerinin sonunda Türkiye Diyanet Vakfı olarak bu tür sempozyumlara gereken desteği sağlayacaklarını belirterek, sempozyumun hayırlara vesile olması temennisinde bulundu.



#### Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı

### Rıdvan Çakır

Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Rıdvan Çakır da yaptığı konuşmada; tarih boyunca İskilip'in pek çok değerli ilim adamı, din adamı, idareci yetiştirdiğini belirterek, İskilip'in tarihe damgasını vurmuş bir ilçe olduğunu söyledi.

İskilip'te düzenlenen bu sempozyumun İskilipliler için bir vefa borcu olduğunu ve sempo-

zyum için İskilip ilçesinin seçilmesinin de isabetli bir karar olduğunu ve bu tür sempozyumların yararlı olacağını söyleyen Rıdvan Çakır "çünkü, yeni nesiller, maazi ile irtibatlarını ancak kendilerinden önceki ve iftihar ettikleri kişiler vasıtasıyla kurabilirler." dedi.

Tarih içerisinde, İskilip'in ayrı, anlamlı ve önemli bir yeri olduğuna da işaret eden Rıdvan Çakır, "tarihin kaydettiğine göre İskilip, 1395 yılından itibaren, Cumhuriyet dönemine kadar Osmanlı yönetiminde kalmıştır. Bu ara, İskilip Kastamonu'ya, 1890'da da Amasya Sancağına bağlanmış, kısa bir süre Yozgat ve Ankara Sancaklarına bağlı kaldıktan sonra, Osmancık ve Sungurlu ile birlikte, Çorum Sancağına bağlanmıştır. Halen, Çorum İli'nin önemli ilçelerinden birisidir." dedi.

İskilip'in, Selçuklular ve Osmanlılar devrinde, Anadolu'da ilim ve irfan yuvası olarak tanındığına da değinen Rıdvan Çakır, İskilip'in, kaynaklarda ziyaretgâh yeri ve ilim irfanın yükseldiği bir yer olarak geçmesinin de kültürümüz açısından önemli olduğunu ifade ederek, "Evliya Çelebi 17



nci yüzyılın ortalarında İskilip'e uğramıştır. Bu vesileyle, İskilip hakkında "kalesi azametli ve muntazamdır. Şehrin girişi, bağlı ve bahçeli olup, güzel evleri bulunmaktadır. Bilginleri çoktur. Burası, zevk ve havâî bir yer olmayıp, ilim yeridir. 300 hafızı, 40 adet sıbyan mektebi, birçok medrese, han, hamamı vardır" dedikten sonra, Şeyh Muhittin Yevsi ile oğlu Ebussuud Efendi ve Çakmak Dede'nin isimlerini zikretmektedir.

Ayrıca, 1310, yani 1890 tarihinde yazılan Kastamonu Salnamesinde, İskilip'in, 18 mahallesi, 115 köyü, 83 cami ve mescidi, 5 kütüphanesi, 6 tekkesi, 6 medresesi, 1 rüstiyesi, 3 iptidai mektebi, 71 İslâm sıbyan mektebi, 510 dükkânı, 2 han 5 hamamı, 63 değirmeni, 5 evliya türbesi, 1 rasathanesi, 65 çeşmesi olduğu kayıtlıdır. İskilip medreselerinde, imparatorluk hudutları içerisinden ve her yerden gelenlerin okudukları, icazet aldıkları ve çeşitli yerlere dağıldıkları da bildirilmektedir." dedi.

Ebussuud Efendi hakkında kısa bilgi veren Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Rıdvan Çakır, "O, iki



Atilla Alpay • Gazeteci

Osmanlı Sultanına, yani Kanunî Sultan Süleyman ve II. Selim'e 30 yıla yakın şeyhülislamlık yapmıştır. Kanunî'nin, Kanunî diye anılmasında, O'nun katkısı büyüktür. Çünkü Ebussuud Efendi, sultana kanun çıkarması için zaman zaman tavsiyelerde bulunmuştur. Ayrıca, onun Ebussuud Tefsiri diye bildiğimiz, İrşadül Akliselim ile Mezail Kitabıl Kerim adlı eseri büyük bir tefsir, üstün bir Kur'an yorumudur. O, fıkıhta ise, mümtaz bir yere sahiptir. Fetvaları, Fetavayı Ebussuud diye bir araya getirilmiştir. Başlıbaşına bir şaheserdir. Bu, vakur ve cesur görünümünde olan Ebussuud Efendi, aslında, umurun lehine fetvalar da vermiştir. Zamanından önce haram sayılan kahveye cevaz vermesi, Karagöz oyununun caiz olduğunu söylemesi, arazi kanunları üzerinde esaslı incelemeler yapmış olması önemli hususlardandır." dedi.

#### Gazeteci

### Atilla Alpay

İskilip'in, yüzyıllar önce olduğu gibi, bugün de, bağları, bahçeleri, ormanları, akarsuları ve ikliminde yetişen maruf din adamlarıyla, küçük bir Anadolu kenti olarak hep saygıyla anılgeldiğini belirterek sözlerine başlayan Atilla Alpay, İskilip'te çok büyük insanların yetiştiğini, bir inceleme yapıldığında bu tür büyük insanlara yalnız İskilip'de değil yurdumuzun her köşesinde rastlanmasının mümkün olacağını söyledi.

Yurdumuzun birçok il ve ilçelerinde görülen, eski kültürel değerlerin ihmali ve zamanla tahribinden büyük ızdırıp duyduğunu ifade eden Alpay, "bu arada, birçok ilmi malzemenin kaydedil-



memiş olması, il ve ilçe tarihlerimize dair ciddi araştırmaların hâlâ yapılmamış bulunması, millî kültürümüz açısından da daima büyük bir kayıp teşkil etmektedir.” dedi.

Eski tarihî dokuyu, geçen yüzyılları artık geri getirmenin imkânsız olduğuna işaret eden Alpay, “hiç olmazsa, bazı özel tedbirlerle, bu tarihî dokunun bir kısmı veya bir bölümü onarılabılır veya zamanın tahribi ile yanlış veya çarpık kentleşmeden korunabilirdi. 15 yıl kadar önce, Iskilip tarihi içerisinde yaptığım bir araştırma neticesi hazırlanan bir fotoğraf sergisinden bu güne, maalesef, bazı sokaklar betonlaşarak gelmiş durumda. Fakat, yine de kurtarılabılır birkaç sokak var.” dedi.

#### Çorum Milletvekili

### Mehmet Aykaç

**S**empozyumun açılışı münasebetiyle son konuşmayı yapan Çorum Milletvekili Mehmet Aykaç da Iskilip'in geçmişte çok değerli alimler yetiştirdiğini belirterek, “bu kadar çok âlim yetiştirmiş olan Iskilipimiz, elbetteki, bugün, gelen bu noktada, bu topraklarda yetişmiş olan bu âlimlere, bu ilim adamlarına, fikir adamlarına, devlet adamlarına elbetteki sahip çıkıyordu ve işte gördüğünüz gibi, ancak bir - iki büyük şehirde yapılabilen bu kadar büyük çaplı bir sempozyumun Iskilipimizde gerçekleşmiş olduğunu görüyor ve geçmişte ilim adamı yetiştiren Iskilipimizin değerli yöneticilerine, halkına, saygılarımızı sunuyoruz.” dedi.

Mehmet Aykaç sözlerinin sonunda; Iskilip ve Çorum'un, tarihte



olduğu gibi, bundan sonra da çok değerli ilim ve fikir adamları yetiştireceğini, bundan hiç kimsenin kuşkusunun olamaması gerektiğini belirtti.

Tören konuşmalarını müteakib sempozyumun I. oturumuna geçildi. Ana hatlarıyla Iskilip konulu oturumun başkanlığını Osman Çetin'in yaptığı I. oturuma tebliğci olarak, Prof. Dr. Abdülhaluk Çay “Anadolunun Türkleşmesinde Çorum-Iskilip ve çevresinde Türk yerleşimi”, Dr. Yılmaz Kurt “Iskilip kazasında yer ve kişi adları (16. yüzyıl)”, Ali Kılıcı “Iskilip'teki Vakıflar ve Ebûs-Suud vakfı”, Dr. Nazif Öztürk “Vakıfların tasfiyesi açısından M.Münir Çağıl” ve Şaban Haklı “Cumhuriyet dönemi Iskilip'in siyasi, sosyal ve ekonomik ya-

pısındaki değişiklikler, sosyal gelişme” katılırken müzakereci olarak da, Prof. Dr. Nesimi Yazıcı ve Prof. Dr. İsmet Altıkardeş katıldılar. Sempozyumun birinci oturumunda, Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslâmlaşmasında Çorum ve Iskilip yöresinin konumu incelenerek, Cumhuriyet dönemine geçiş aşamaları tahlil edildi. Bu oturumda ele alınan konularla, Türk toplumunun kendine özgü tarihi, kültürel ve siyasi alanlarda takip ettiği gelişme yolunun aydınlanmasına katkıda bulundu.

Oturum Başkanlığını Prof. Dr. Hayrani Altıntaş'ın yaptığı Iskilipli Âlimler konulu II. oturuma tebliğci olarak, Prof. Dr. Mustafa Kara “15. asra tasavvuf tarihi açısından bakış”, Yrd. Doç. Dr. Ayşe Yücel “Akşemseddin'in siyaset ve devlet idaresi anlayışı”, Dr. Mustafa Aşkar “Şeyh Muhyiddin Muh. b. Mustafa, hayatı ve eserleri”, Abdullâh Ceyhan “Karadonlu Can Baba” katılırken, müzakereci olarak da Prof. Dr. Süleyman Uludağ, Yrd. Doç. Dr. Ahmet Sezikli ve Yrd. Doç. Dr. Muhammet Bilgin katıldı.

Ebussud Efendi konulu III. oturumun başkanlığını da Prof. Dr. Sabri Hizmetli yaptı. Oturuma da tebliğci olarak,

Prof. Dr. Zahir Aksu “Ebussuud Efendinin 16. asır Osmanlı İmparatorluğundaki yeri”, Prof. Dr. Hamdi Döndüren “Bir fakih olarak Ebussuud”, Dr. Mehmet Emin Özavşar “Ebussuud Efendinin tefsirinde hadis kullanımı”, Dr. Reşat Öngören “Ebussuud'un tasavvufi yönü”, Prof. Dr. Hüseyin Algül “Ebussuud Efen-



di'nin Kıbrıs seferiyle ilgili fetvasına tahlili bir bakış", müzakereci olarak da, Prof. Dr. Nesimi Yazıcı, Prof. Dr. Ahmet Nedim Serinsu, Yrd. Doç. Dr. Salim Ögüt, Yrd. Doç. Dr. Mahmut Kavaklıoğlu, Dr. Şamil Dağcı ve Prof. Dr. Hayati Çelebi katıldı.

Oturum Başkanlığını Prof. Dr. Mustafa Uzunpostalcı'nın yaptığı ve üçüncü oturumdaki konunun devamı olan dördüncü oturuma tebliğci olarak; Dr. Bünyamin Erul "İlmiyye sınıfına mensup bazı İskilipli alimler ve eserleri", Doç. Dr. Mehmet Çakır "Arapzade Muhammed Nuri Efendi'nin Banet-Suat kasidesi", Prof. Dr. Mücteba Uğur "M. Atıf Efendi'ye göre geri kalışımızın nedenleri", Doç. Dr. Ali Sarıkoyuncu "İskilipli İsmail Hakkı Efendi" ve Ahmet Hamdi Ertekin "Son Dönem İskilipli Alimler" katılırken, müzakereci olarak da Doç. Dr. Akif Köten, Doç. Dr. Halis Ayhan, Yrd. Doç. Dr. Naci Kula katıldı.

Son oturum olan değerlendirme toplantısına da Oturum Başkanı olarak Prof. Dr. Hüseyin Algül, konuşmacı olarak da Prof. Dr. Mustafa Uzunpostalcı, Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay ve Prof. Dr. Süleyman Uludağ katıldı.

İkinci, üçüncü ve dördüncü oturumlar; İskilipli âlimler ve özellikle Ebussuud Efendi'nin fikirleri incelenerek, tarihimizin köklerine inilmeye çalışıldı. Bu oturumlarda sunulan tebliğler Türkiye Cumhuriyeti tarihinin, Osmanlı tarihinden devraldığı mirasın değerlendirilmesi olarak algılanabilir. Bu değerlendirmeler sonucunda, eski kurumların, sosyal birimlerin ve değerlerin, güncel değerlerle güçlendiği, bunların bir kısmının yeniden yorumlandığı ve yeni verilerle birleşerek topluma yön veren yeni şekiller aldığı ortaya çıktı. Son oturumda ise, sempozyumla ilgili genel değerlendirmeler yapıldı.

Tebliğ ve müzakerelerle ilgili fikri ve felsefi temellendirmelere yer verildi.

Sempozyumun sonunda Erzincan Valisi Recep Yazıcıoğlu da bir değerlendirme konuşması yaptı.



**Erzincan Valisi**

## **Recep Yazıcıoğlu**

İskilip'te düzenlenen sempozyumun çok anlamlı olduğunu ifade ederek sözlerine başlayan Erzincan Valisi Recep Yazıcıoğlu, ilim adamlarının insanlara ne olmaları gerektiği yönünde ışık tutacaklarını belirtti.

İlim adamlarının toplumda rolünün büyük olduğuna işaret eden Yazıcıoğlu, ilim adamlarının topluma yön vermemeleleri durumunda, toplumun çeşitli dolduruşlarla heyecan ve yığın psikolojisi içinde kötü olaylara gireceğini ifade etti. Sivas ve Çorum'da tarih içerisinde meydana gelen olayları buna örnek gösteren Recep Yazıcıoğlu "Yakın zamanda, Sivas'ta 37 vatandaşımızın nasıl katledildiğini biliyoruz. Çorum'da, yine, 57 - 60'a yakın vatandaşımızın nasıl katle-

dildiğini hepimiz biliyoruz. Bu günleri, öyle dilerim ki, inşallah yaşamayacağız. Buna hakkımız yok. Kimin adına, hangi gerekçeyle olursa olsun, bu tür heyecanlara, bu tür psikolojik patlamalara, akliselim sahibi insanlar her zaman engel olacak, her zaman bunları önleyecektir. Toplum olarak bir arada yaşamının müşterek temellerini yakalayacak, farklılıklar içinde beraber yaşamının güzelliğini, mutluluğunu tadacağız. Tek tip insan, tek tip kafa, ancak faşist sistemlerde olur. Herkes, aynı düşüncede, aynı kalıplarda, aynı görüntüde, aynı hiza ve istikamette olacak diyemeyiz." dedi.

Bugün Türkiye'de, insan hakları, hukuk devleti ve demokrasi gibi değerlerin batının değil de bizim değerlerimiz olması gerektiğini belirten Yazıcıoğlu, bunları, batıdan bir dayatmayla getirme durumunda kalmamızı ve böyle bir görüntü içinde olmamızı da, utanç verici bir durum olarak değerlendirdi ve "Bence, Batı'nın burada, bize dayattığı değerler, bizim değerlerimizdir; ama, onları dayatmaya - en son bu Bosna - Hersek'teki cinayetleri göz önüne aldığımızda - hakları olmadığını anlıyoruz; ama, yine de, öyle zannediyorum ki, bu değerleri, yine onların baskısıyla, Avrupa Birliğine girmek için galiba kabul etmek zorunda kalacağız. Bu ayıp da bize yeter. Kendimiz için değil, oraya girmek için kabul edeceğiz. Hali pür melalimiz de ortadadır." dedi.

Türkiye'de kurulan fakültele-re, çok büyük desteklerin verilmesi gerektiği üzerinde de duran Yazıcıoğlu, yalnızca cami

vb. gibi maddî ve fizikî binaların yanısıra, bunlara ruh verecek, toplumun ışığı olacak, Peygamberin varisleri olacak din bilginlerini, potansiyel mütefekkir yetiştirecek okulların desteklenmesinin de şart olduğunu belirtti.

Aksi takdirde toplumda bazı boşlukların ortaya çıkacağına işaret eden Yazıcıoğlu, "Sosyal hayat boşluk tanımaz, birileri bunu doldurur. Şimdi siz, bilim adamıyla olayı doldurmazsanız, o zaman koyunun olmadığı yerde keçi Abdurrahman Çelebi olur, onunla doldurulur bu iş; yani, bilimsel bir boşluğu da, birileri doldurmaya kalkar.

Diğer alanlarda da, siz, eğer, gerçek anlamda İslâmî bir çizgiyi, bir gelişmeyi, bir tazelenmeyi, bir dirilmeyi yakalayamazsanız, bu sefer başka bir vakıa, başka bir olgu onu gelir siler süpürür, onun yerine geçer." dedi.

Türkiye'de, dinî konuda herkesin ahkâm kesmesinden rahatsızlık duyduğunu dile getiren Recep Yazıcıoğlu, konunun uzmanı olmayan insanların fetva vermeye kalkmasıyla da toplumda kargaşanın yaşanacağını belirtti.

Laiklik konusuna da değinen Yazıcıoğlu, Türkiye'de laiklik konusunun tam anlamıyla anlaşılamadığını ifade ederek sebep olarak da, laiklikle ilgili yorumu kendi kaynaklarımıza göre değil de batı kaynaklarına göre yapmamızdan kaynaklandığını gösterdi. Yazıcıoğlu "Batı kaynaklarına göre bu yorumu, dinle ilgili, laisizmle ilgili yorumları yaparsanız, isabet kaydedemezsiniz. Çünkü, kendi tarihiniz ayrı, bizim tarihimiz ayrı, Batı'nın tarihi apayrı. Böyle bir

eksikliğin, böyle bir boşluğun içindeyiz ve bugünkü anarşi ve kaos dediğimiz gerilimi de artıran bir sürü faktörün temelinde bu yatmaktadır. Bu, bugünün sorunu değil. Dünya, pozitivist düşünce ile yani laboratuvara girmeyen gerçek değildir diyen, bilim dini denen, laboratuvarı esas alan maddeci görüş ile ruhçu görüşün çatışması, 17., 18., hatta 15. asırda bitti, 19 uncu asırda bitti. Bizde hiç bitmiyor bu. Her gün yeniden doğuyor. Biz, bir asırdır buna devam ediyoruz. Bakalım ne kadar daha devam edeceğiz." dedi.

Laiklik konusunda büyük bir boşluk olduğunu ifade eden Yazıcıoğlu bu konuda anarşi, sıkıntı ve tansiyonunda yüksek bir şekilde seyrettiğini sözlerine ekledi.

Vali Recep Yazıcıoğlu son olarak, din bilginlerinin önemi üzerinde durarak din bilginlerini ortaya çıkaracak ortama destek vermenin de insanların boynunun borcu olduğunu söyledi. Toplumun bunu yapmak zorunda olduğuna işaret eden Yazıcıoğlu, "Yoksa, toplum bu gerilimle, bu kaostan bilip bilmeyen insanların yaptığı tartışmalarla kilitlenir, tıkanır gider.



Ülkenin derdi projedir, programdır, sistemdir ve bu toplumun ışığı olacak, din bilginlerine imkân verecek ortamdır ve bilginlerdir. Bu ortamı, bu projeleri, bu programları ve bu sistemleri yakalayıp gündemi bununla doldurmazsak, bu boşluğu başka şeyler doldurur ve yüksek tansiyondan da böyle kıvranıp dururuz." dedi.



Çorum Belediyesi Tasavvuf Musikisi Korosu, Çorum Ulu Camii baş imamı Recep Camcı yönetiminde bir konser verdi. İlginin bir hayli yoğun olduğu konserde Türk Tasavvuf Musikisinin seçkin örnekleri icra edildi. Yine sempozyum mü-nasebetiyle "Sahibini Arayan Madalya" filmi de ücretsiz olarak halka gösterildi.



# Kırgızistan'lı Öğrencilerden Veda Gecesi

**T**ürkiye Diyanet Vakfı tarafından Kırgızistan Osh Devlet Üniversitesi bünyesinde açılan İlahiyat Fakültesi'nde okuyan öğrenciler, öğrenimlerinin hazırlık ve birinci sınıflarını Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde yapmaktadırlar. Bolu Eğitim Merkezinde öğrenim gören bu öğrencilerin bütün masrafları da Türkiye Diyanet Vakfı tarafından karşılanmaktadır. Türkiye'de öğrenimlerini bitirerek geri kalan öğrenimlerini Kırgızistan'da devam edecek öğrenciler, Eğitim gördükleri Bolu Kültür Merkezi'nde bir veda gecesi düzenlediler. Bolu Vali yardımcısı Yurdakul Önan, daire amirleri ile çok sayıda vatandaşın katıldığı veda gecesinde gençlerin hazırladıkları tiyatro gösterileri büyük ilgi topladı..

Tören münasebetiyle bir açış konuşması yapan Bolu Eğitim Merkezi Müdürü Ergun Yücel; Kırgızistanlı öğrencilerin eğitim merkezinde öğretimlerine devam ettikleri süre içerisinde maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen yöre halkına, öğretim elemanlarına, Diyanet İşleri Başkanlığı ile Türkiye Diyanet Vakfı'na teşekkür etti.

Daha sonra bir konuşma yapan Kırgızistan Osh Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekan Yardımcısı Doç.Dr. Mustafa Erdem, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucunda Türk cumhuriyetleriyle kucaklaşma imkânının doğduğunu ifade etti.

Türkiye Diyanet Vakfı'nın, Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlığa kavuşmasıyla birlikte bu ülkelerde faaliyetlere başladığını ifade eden Mustafa Erdem, Türkiye Diyanet Vakfı'nın 30'u aşkın ülkenin yanında Türk cumhuriyetlerine maddi ve manevi yardımlarda bulunduğunu söyledi.

Türkiye Diyanet Vakfı'nın eğitim konusunda önemli faaliyetler yaptığını söyleyen Erdem, Vakfın Türkmenistan, Kırgızistan, Dağıstan, Azerbaycan ve Afganistan'da birer İlahiyat Fakültesi açtığını ifade etti.

Türkiye'de eğitim gören Kırgızistanlı öğrencilerden çok memnun kaldıklarını da ifade eden Erdem "Biz bu öğrencilerin İslâmı öğrenmeleri için elimizden gelen herşeyi yap-

maya çalıştık. Bu kardeşlerimiz de gösterdikleri üstün gayret ve başarıyla istenilen seviyeye ulaştılar" dedi.

Erdem son olarak öğrencilerin aldıkları eğitimle Orta Asya'dan Dünyaya ışık saçacaklarını da sözlerine ekledi.

Türkiye Diyanet Vakfı Mütavelli Heyeti II. Başkanı Prof.Dr. Mustafa Uzunpostalcı da Kırgızistanlı öğrencilerden çok memnun kaldıklarını, bu öğrencilerin ülkelerine çok önemli hizmetler yapacaklarına inandığını dile getirdi.

Osh Devlet Üniversitesi Rektör Yardımcısı Comart Akbaraliyev'de öğrencilerin Türkiye'de gördükleri eğitimden çok memnun kaldıklarını ifade ederek Osh İlahiyat Fakültesi hakkında bilgi verdi.

Son konuşmayı yapan Bolu Vali Yardımcısı Yurdakul Önan da Necip Fazıl Kısakürek'ten okuduğu şiirle dinleyenlere duygulanlar yaşattı.

Veda gecesinde arkadaşları adına bir konuşma yapan **Cyrgoblbe Elchiev** duygularını şu şekilde dile getirdi.

"Kıymetli büyüklerim, çok değerli hocalarım, sevgili arkadaşlarım ve muhterem davetliler. Bu mutlu gecemize teşriflerinizden dolayı hepimize şükranlarımızı sunar, sizleri en içten duygu ve saygıyla selamlarım. Sizlerle tanışma



ve kaynaşmamıza, bilmediklerimizi öğrenmeye, öğrendiklerimizi ülkemize götürmeye vesile olan herkese teşekkür eder, Yüce Allah'ın bizlere her zaman yardımcı olmasını niyaz ederim.

Aynı milletin, aynı inancın, aynı kültürün ve tarihin mensubu olarak sizlerle bir arada olmaktan çok mutluyum. Tarihin acılarını sizlerin aile ocağınızın ve sevgi kucacağınızın sıcaklığında unuttum. Geçmişte yaşananlar artık tarih sayfaları arasında kalmalıdır. Türkistan ve Türk dünyası üzerindeki sis bulutları dağılmalı, Tanrı dağlarından doğan güneş, Fergana vadisini aydınlatmalı, bütün insanlığa hayat vermelidir. Bu güneş İslâm güneşidir. bu güneş ilim güneşidir. Bu güneş tarihinin, kültürünün ve en önemlisi sorumluluğunun farkında olan bizler sayesinde doğacaktır. Türkistan'ın kara talihi bizlerle değişecek, tarihi bizlerle yeniden yazılacaktır.

Bizi buralara gönderen atalarımız, sizlerin Türkistan'da bıraktığınız kutsal emanetleri bütün zorluklara rağmen korumuşlardır. Bunun en açık delili, sizlerle hiç bir aracıya gerek duymadan anlaştığımız dilimiz, bizleri aynı kitap ve Kible'de buluşturan dinimiz ve adıyla, kaniyla dejenerasyona uğramadan bugünlere kadar gelen neslimizdir. Bizi biz yapan ve bizi



sizlerle bir arada tutan bu değerler, inşallah daha da güçlenerek devam edecektir.

Bu mutlu gecemiz dolısıyla şunu dikkatlerinize arz etmek istiyorum. Çeşitli iletişim araçları ve teknolojik gelişme sayesinde dünyamız küçülmüştür. Siyasi, askeri ve ekonomik yönden bir kutuplaşma görülmektedir. İnsanlar ve toplumlar arası ilişkilerde, insani ve evrensel ahlaki değerler yerine, özünde madde olan, çıkar esasının yer aldığı dikkati çekmektedir. Bu perspektiften baktığımızda, bizlerin bizlerden başka dostu olmadığı kendiliğinden anlaşılmaktadır.

Bugün, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik şartlar itibarıyla bir açık pazar görünümünde olan Türk dünyası ve özellikle Türkistan, ekonomik ve teknolojik yönden gelişmiş devletlerin hedefi durumundadır. Buraların yer altı ve yer üstü zenginliklerinden yararlanmak isteyen malum güç odakları ve çıkar çevreleri, görevlendirdikleri misyonerler aracılığıyla, bölgemiz insanının zaafılarından yararlanmak istemektedirler. Ancak bilinmelidir ki, Müslüman Türk insanı, daha vahim şartlarda koruyageldiği manevi değer-

lerini, bu malum güçlerin menfur emellerine kurban etmeyecektir.

Türk dünyası, gerek jeo-politik, gerekse sosyo-ekonomik gücü itibarıyla dünya dengelerinde önemli bir yere sahiptir. Bilimin ışığında, bölgemizin ve insanımızın potansiyeli harekete geçirilmeli ve 21. asrın Türk asrı olması yolunda bütün imkanlar kullanılmalıdır. Bu konuda en çok muhtaç olduğumuz şey, birlik, beraberlik ve kendimize güven duygusudur. Dünya milletleri arasında Türk dünyasının uzun yıllar temsilciliğini üstlenen Türkiye Cumhuriyeti, jeo-politik konumu, insan gücü ve ekonomik potansiyeli itibarıyla -dışarıdan birisi gözüyle- düşmanlarımıza korku, bizlere güven kaynağı olmaktadır. Bizler Türkiye'yi ve sizleri yakından tanıdıktan sonra bu güven duygusu daha da artmaktadır.

Muhterem misafirler! Kırgızistan Osh Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri olarak; İslâmi ilimleri orijinal kaynaklarından ve en doğru şekliyle öğrenmek için burada bulunuyoruz. Hedefimiz, aldığımız ilim ve terbiye ile, asırlarca bu yüce dine hizmet etmiş ve uğrunda canlarını vermiş kahraman ve sedakâr ecdadımıza layık olmaktır. Amacımız, geçmişin ilim irfan yuvası Türkistan'da, İslâm ateşi üzerindeki külleri savurmak ve onun yeniden insanlığın dünya ve ahiret saadetine vesile olmasını sağlamaktır. Maksadımız, büyük Türk milletine ve bütün insanlığa hizmettir. Hep-sinden önemlisi, Yüce Allah'a ger-



çek bir kul olmak ve O'nun rızasını kazanmaktır. Türkiye'den ülkemize götüreceğimiz en büyük hediye, Allah, insan, vatan, bayrak ve özgürlük sevgisidir.

Sizlerden gördüğümüz sıcak ilgi ve yardımı unutmak mümkün değildir. Türkiye'yi ve sizleri görmeyen ebeveynlerimize, fedakarlık ve samimiyetlerinizi anlatmak, tarihin bize yüklediği bir vefa borcudur. Fakat itiraf etmeliyim ki, her şeyiyle mutlu olduğumuz bu güzel ülkeden ayrılmak, bizlere çok zor gelmektedir. Tek tesellimiz, bu hürriyet ortamında, sizlere tekrar kavuşabilme ihtimalidir.

Bu tarihi misyonun gerçekleşmesinde en büyük katkısı sağlayan Türkiye Diyanet Vakfı yetkililerine, bizi evinde misafir eden Bolu il yöneticilerine, insani ve İslami değerleri öğretmek hayatımıza yeni bir şekil veren çok değerli hocalarımıza, şahsım ve arkadaşlarım adına en derin saygı, hürmet ve şükranlarımı arz eder, hepinizi saygıyla selamlarım."



### Osh Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı **Comart Akbar Aliyev'in** ziyareti

Osh Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Comart Akbar Aliyev ile Fakültede görevli Hasan Attkulov Kırgızlı öğrencilerin veda törene münasebitiyle ülkemize geldi. Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti Üyesi ve Genel Müdürü Mehmet Kervancı ile bir süre görüşen heyet Türkiye Diyanet Vakfı'nın Kırgızlı öğrenciler için yaptığı fedakarlıklar için şükranlarını sundu.



# Türkiye Diyanet Vakfı'ndan Gıda Yardımı

**T**ürkiye Diyanet Vakfı; yurtiçinde ve yurtdışında yaşayan vatandaş, din-daş ve soydaşlarımıza yönelik dini, milli, sosyal ve kültürel hizmetlere katkıda bulunmakta, ülkemizde ve dünyada değişen ve gelişen şartlar, ortaya çıkan ihtiyaçlar sebebiyle çok farklı ülkelerden ve geniş bir coğrafyadan intikal eden vakı taleplere, artan gücüne ve etkinliğine paralel olarak, imkânları ölçüsünde yardımcı olmaya çalışmaktadır.

Bu meyanda, Türkiye Diyanet Vakfı tarafından, yurtiçindeki yardıma muhtaç vatandaşlarımız ile yurtdışında yaşayan soydaş ve dindaşlarımız için yurt çapında bir gıda yardım kampanyası açıldı ve kampanya neticesinde 221 ton civarında gıda maddesi toplandı. Toplanan gıda maddeleri (prince, bulgur, nohut, fasulye, zeytinyağı, zeytin, bisküvi, un, makarna) 25'er Kg.'lık torbalar halinde hazırlanarak yardıma muhtaç insanlara dağıtılmak üzere; Afganistan'a 6 ton, Kırım'a 20 ton, Bulgaristan'a 60 ton, Bosna-Hersek'e 40 ton, Nahçıvan'a 20 ton, Kırgızistan, Azerbaycan, Türkmenistan'a 5'er ton ve Muş, Diyarbakır ve Siirt'e 20'şer ton gönderdi.

Yurtiçinde ve yurtdışında ihtiyaç sahiplerine dağıtılmak üzere gönderilen malzemeler, Türkiye Diyanet Vakfı görevlilerince planlı bir şekilde dağıtılmıştır.



Gıda yardımları Devlet Bakanı Nevzat Ercan, Devlet Bakanı Abdullah Gül'ün de katıldığı bir törenle gönderildi.



Türkiye Diyanet Vakfı; yurtiçinde ve yurtdışındaki ihtiyaç sahibi vatandaşlarımız, soydaşlarımız ve dindaşlarımız için başlatılan gıda yardım kampanyasına ilgi gösteren, yardımlarını esirgemeyen hayırsever vatandaşlarımıza da şükranlarını sunar ve hayırlarının kabul olmasını Yüce Allah'tan diler.



## ► Şirketimiz :

1 - 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları kanunu kapsamına giren örgün ve yaygın eğitim kurumları açmak, (Özel Anaokulu, ilkokul, ortaokul, lise, özel meslek kursları, yabancı dil kursları, dersane, kreş, öğrenci yurtları gibi )

2- Faaliyet alanı ile ilgili olarak yazılı, eğitici-öğretici mahiyette görüntülü ve sesli yayınlar yapmak, alıp-satmak ve dağıtmak,

3- Okul araç-gereçleri imal etmek, alım-satım ve ithalat-ihracatını yapmak,

4- Eğitimde ölçme değerlendirme ve danışmanlık hizmetleri yapmak,

5- Yurtiçi ve yurtdışı geziler düzenlemek, seminerler ve okulculuk hizmetleri yapmak, şubeler açmak suretiyle bu işleri yurtdışında da yapmak vb. gibi amaçlarla 7 Mart 1996 tarihinde 30 milyar TL. sermaye ile kurulmuştur. 20 Mart 1997 tarihinde yapılan 1. Olağan Genel Kurul sonunda sermayesi 150 milyar TL. ye çıkarılmış, adı da bu genel kurulda VETAŞ Vakıf Özel Eğitim ve Öğretim Tesisleri Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi olarak değiştirilmiştir.

Şirket Merkezinde 7, şubelerimizde öğretmenlerimizle birlikte 73 olmak üzere toplam 80 çalışanımız vardır.

Kuruluşumuzdan bu güne kaddaki faaliyetlerimizi aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

1- Türkiye Diyanet Vakfı'nın Ankara Merkez ve taşradaki okul yapılabilir arsaları ve bu arsaların bulunduğu iller çevre, nüfus ve ekonomik yönden incelenmiş, alan çalışmaları yapılmış, değerlendirilmek üzere Vakıf Genel Müdürlüğüne sunulmuştur.

2- Bu arsalarda uygulanabi-

# Vakıf Özel Eğitim

## Ticaret ve Sanayi

## Yeni Fc

lir, Vakfın yapısına uygun mimari özelliklere sahip bir özel okul tip projesi hazırlanmış ilave işlemleri yaptırılmak ve Vakıf İnşaat Müdürlüğü'nün kaşesini taşıyan resmi bir projesi olması ve 1997 yılından itibaren uygulanabilmesi için Genel Müdürlüğe sunulmuştur.

3- Türkiye Diyanet Vakfı tarafından işletilen öğrenci yurtlarının genel işleyişi ve ekonomik durumlarını inceleyen bir çalışma yapılmış ve düzenlenen rapor Genel Müdürlüğe sunulmuştur.

4- 1996-97 öğretim yılı başında Ekim ayında İzmir-Bornova Özel Lisesi devralınmıştır. Çok ciddi bir rekabetin söz konusu olduğu İzmir'de okulumuzun rekabet şansını kazanabilmesi için öncelikle fiziki imkanlarının iyileştirilmesi gerekiyordu. Anaokulu ve ilkokul binası, sosyal-kültürel ve sportif etkinliklerin yapılabilceği mekanların olmayışı önemli bir eksiklikti. Bundan hareketle Şirketimiz öncelikle sermaye artırımına giderek yatırım gücü kazanmış, arkasından da proje bedeli 1997

birim fiyatlarıyla 177.457.396.000 TL. olan anaokulu, ilkokul derslik binası, kütüphane-konferans salonu ve spor salonu inşaatlarını başlatmıştır. Süresinde bitirilmesi ve maliyeti düşürmek için emanet komisyonu marifetiyle yaptırılmaktadır. Maliyette % 40 ucuzluk hedef alınmış olup derslik binası 1997-98 öğretim yılı başına, diğerleri de 1997 yılı sonuna kadar bitirilecektir.

Yine burada mevcut ve boş bulunan öğrenci yurdu da gerekli bakım ve onarımdan geçirilerek müstakil bir yüksek öğrenim kız öğrenci yurdu olarak yeni öğretim yılında hizmete sunulacaktır.

Okulumuzun bilgisayar laboratuvarları yenilenmiş, işletme, eğitim-öğretim ve öğretmen-personel açısından bütün iyileştirme tedbirleri alınmış olup 1997-98 öğretim yılından itibaren özel okulculuk alanında iddialı olarak yeni bir atılım gerçekleştirecek ve kulvardaki yerini alacaktır.

5- 1996-97 öğretim yılı başında işletmesine başladığımız Bozyazı Anadolu İmam-Hatip Lisesi Öğrenci Yurdunda 1997-98 öğretim yılına yönelik çok ciddi çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Hol-



# e Öğretim Tesisleri

## nonim Şirketi'nden

### aliyetler

Okul 1997-98 öğretim yılı başından itibaren Belçika'da çalışan Türk vatandaşlarının çocuklarına da hizmet verecektir. Gerek Hollanda'da gerek Belçika'da bu maksatla yapılan tanıtım faaliyetlerinde önemli görevler ifa edilmiştir. Şirketimiz tarafından 1997-98 öğretim yılında bu öğrencilerimize çok kaliteli bir yurt hizmeti sağlanacaktır.

6- Türkiye Diyanet Vakfı öğrenci yurtlarının Şirketimize devrinden önce yurtların rehabilitesine hazırlık olmak ve pilot uygulama yapmak üzere Altındağ Yüksek Öğrenim Kız Öğrenci Yurdu 01.01.1997 tarihinden itibaren devralınmış ve yıl içinde olabilecek iyileştirme çalışmaları yapılmış olup iyi sonuçlar alınmıştır. 1997-98 öğretim yılından itibaren diğer yurtların devri halinde gerekli işletme alt yapısı oluşturulmuştur.

landa'da yaşayan Türk vatandaşlarının çocuklarının milli kimliklerine sahip, Hollanda Kültürü ile uyumlu, Hollanda'da gördükleri ve görecekları eğitime denk ve vasıflı kuşaklar yetiştirmek amacıyla açılan ve milli bir proje olduğuna inandığımız bu okulumuza yaraşır 400 kapasiteli ve özel donatımlı, standardı yüksek bir öğrenci yurdunun yapımı Türkiye Diyanet Vakfı tarafından gerçekleştirilmiş, donatımı yapılmış, 1997-98 öğretim yılı başında hizmete girmek üzere hazır hale getirilmiştir.





## KOCATEPE DERSANELERİ

*Kocatepe Öğrencisi Olmak  
Kendini Tanımaktır*

- Graplardan isteğimize uygun olanını seçme
- Eğitim ve öğretime yıllarını vermiş; başarısını ispatlamış, nitelikli yönetici ve öğretmen kadrosu
- Bilimsel kavram, ilke ve yöntemlere göre ölçme-değerlendirme
- Bilimsel kavram, ilke ve yöntemlere göre psikolojik danışmanlık hizmetleri
- Her on beş günde bir konu, her ay bir deneme sınavı ve bu sınavların analizi
- Üstün başarılı öğrencilerimize üniversite öğrenim bursu
- Uygun ödeme koşulları

**H**er yıl artarak devam eden özel dersane talebi bu sektöre öğrenci velilerinin, kayıtlı istatistik sonuçlarına göre yıllık 30-40 trilyon TL. harcaması sonucunu doğurmuş, ekonomik düzeyi alt seviyedeki aileleri dahi ilk, orta ve özellikle lise son sınıfta çocuklarını özel dersanelere gönderme yarışına itmiştir.

Talebin çok oluşu rekabet ortamına seviyeli bir standart getirmedigi için, dersaneler bilimsel araştırma tabanına da oturtulamamış, kalitesiz dersaneler çoğalmaya başlamıştır.

Özel öğretimin her alanında faaliyet göstermek için kurulan Şirketimiz talebin çok yoğun olduğu bu sektörde Ankara'da; bilimsel yaklaşımla, temelini ölçme değerlendirme merkezine dayandıran örnek bir dersane açmaya karar vermiş, 15.01.1997 tarihinden itibaren faaliyetlerine başlamıştır. Binası kiralanmış, gerekli düzenlemeleri yapılarak donatımı, resmi işlemleri bitirilmiş, tanıtım ve reklamı yapılmış, okullar düzeyinde ölçme-değerlendirme amaçlı 3000 öğrenci sayısını hedefleyen sınavlara başlamıştır. Sınav sonucunda sorular olgunlaştırılacak ve standartları gerçekleştirildikten sonra ülkemizde ilk defa Türk İnsanının yapısına uygun, Türk Milli Eğitiminin standartla-

rında orijinal olarak hazırlanmış bilgi, beceri ve psikolojik ölçme araçlarını (genel yetenek testleri, ayrıcalı yetenek testleri, özel yetenek testleri, kişilik ölçekleri, bilgi envanteri, tutum ölçekleri, standart başarı testleri, mesleki ve akademik benlik ölçekleri, öğrenci davranışlarını değerlendirme ölçekleri) gerçekleştirmiş ve Türk Milli Eğitiminin hizmetine sunulmuş olacaktır. Bununla :

a) Toplumun beklentileri karşısında geleceğimizin teminatı çocuklarımızın kendi ihtiyacı ve özelliklerini tanıması ve gerçekçi bir kişilik kavramı oluşturması ile ilgili her türlü ölçme değerlendirme,

b) Kendisi ile ilgili açık fırsat ve imkanlar hakkında bilgilendirmesi,

c) Hayatı (geleceği) ile ilgili kararlar alabilmesi ve uygulamaya geçirebilmesi,

d) İlköğretimde ve ortaöğretimde öğrencilerin niteliklerine uygun programlama yönelmelerine katkıda bulunmak, böylece eğitim-öğretimin kalitesini yükseltmek gibi öğrenciyi kendisine, velisine ve öğretmenine bilgi ve beceri yönünden en doğru şekilde tanıtmak suretiyle, yetenekleri doğrultusunda eğitim görmelerine yardımcı olmak suretiyle zaman ve ekonomik kayıpları en aza indirerek ülke ve millet kalkınmasına katkıda bulunmak hedeflenmiştir. Bunu bilimsel olarak ilk defa gerçekleştirmek belki de Şirketimize nasip olacak ve bunun şerefini taşıyacaktır.

Ayrıca eğitim ve öğretim amaçlı olmak üzere yurtiçi ve yurtdışı her türlü danışmanlık ve rehberliğe yönelik plan, proje, araştırma-geliştirme programları hazırlamak, sempozyumlar, konferans ve kongreler düzenlemek,

bu konularda millî ve milletlerarası resmi ve özel kuruluşlarla işbirliği yapmak istiyoruz.

Yine dersanemizde 50 bin sorudan oluşan bir bilgi bankası oluşturularak, hiç bir soruyu ikinci defa sormadan test ve deneme sınavları yaparak öğrencilerimizin hazırlanmalarını sağlamak ve başarılarını yükseltmek suretiyle rekabet şansımızı artıracaktır.

Bu şubemiz marifetiyle ders kitapları yayıncılığı da yapılacaktır. Nitekim bu öğretim yılında bir ders kitabının yayınına gerçekleştireceğiz.

Dersanemiz kendi yayınlarını kendisi hazırlayıp bastırarak, hem kendi öğrencilerine hem de piyasaya pazarlayacaktır.

Ölçme ve değerlendirme merkezinin makina ekipmanı ve program hazırlıkları tamamlanmıştır.

Dersanemizin kayıtları başlamış olup 1997-98 öğretim yılında eğitim-öğretime başlayacaktır.



**Özel-Vetaş**  
**KOCATEPE**  
**DERSHANELERİ**

*"Kocatepe Öğrencisi Olmak Kendini Tanımdır"*

**1997-1998**  
**Eğitim-Öğretim Yılı**

**Üniversite**  
**Fen Liseleri**  
**Askeri Liseler**

→

**Hazırlık**

**Lise**  
**İlköğretim**

→

**Ara Sınıflar**  
**Yetiştirme**

**Kurslarına**  
**Kayıtlarımız Başlamıştır**

Atatürk Bulvarı No: 53 Kat: 5-6-7-8-9 06410 Kızılay/ANKARA  
Tel: 0(312) 430 23 58 - 433 27 85 Faks: 0(312) 430 23 59





|                  |                                          |
|------------------|------------------------------------------|
| Resmi adı        | : Bulgaristan                            |
| Yüzölçümü        | : 110.912 km2                            |
| Nüfusu           | : 8.952.000                              |
| Resmi dili       | : Bulgarca ve Türkçe                     |
| Başkenti         | : Sofya                                  |
| İdari şekli      | : Cumhuriyet                             |
| Önemli şehirleri | : Filibe, Varna, Burgaz, Plevne, Ruscuk. |
| Para birimi      | : Leva                                   |

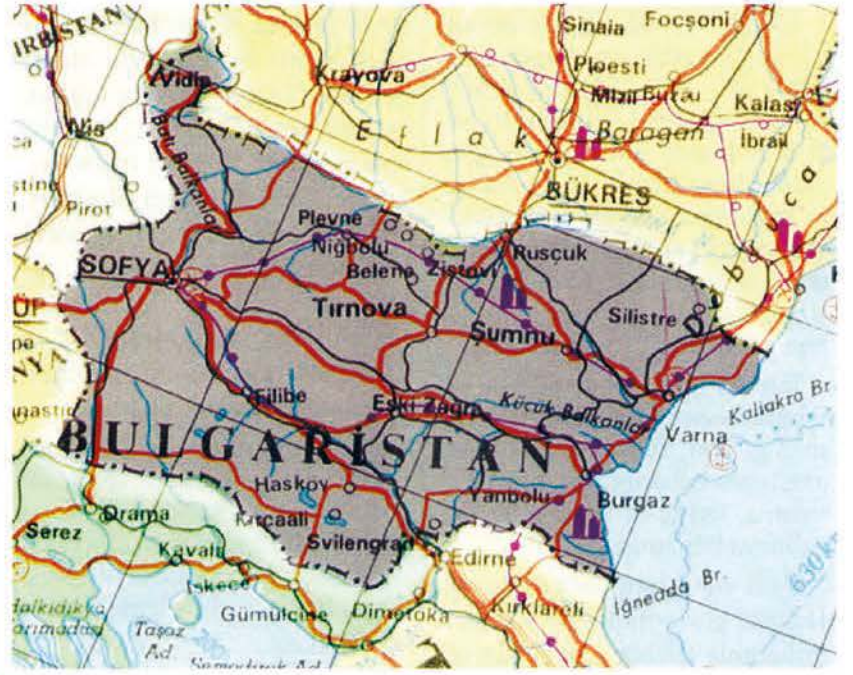
## Coğrafi ve Genel Durum

Bulgaristan, Balkan yarımadasının doğu bölümünde yer alır. Doğusunda Karadeniz, güneyinde Yunanistan, güneydoğusunda Türkiye, kuzeyinde Romanya, batısında Makedonya ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ile çevrilidir.

Bulgaristan, yüzey şekilleri açısından 5 bölgeye ayrılır. Bunlar, ülkenin kuzey sınırını oluşturan Tuna nehri boyunca uzanan Tuna vadisi, kuzeydoğudaki Deliorman plâtosunun güneyinde uzanan Karadeniz kıyıları, ülkeyi doğu batı doğrultusunda ortadan ikiye bölen Balkan dağları, Balkan dağlarının güneyindeki Meriç havzası ve ülkenin güney ve güneybatısında yer alan Rodop dağlarıdır.

Ülkenin en önemli yükseltilerini oluşturan Rodoplar karşılıklı sıralar hâlinde uzanır. Bunlar, yaşlı, aşınmış ve geçit vermeyen bir kütleye olan Balkan dağlarına nazaran daha yüksektir.

Bulgaristan, iklim açısından de-



# Bulgaristan



gişik özelliklere sahiptir. Kuzeyinde karasal iklim görülen ülkede, Balkan dağları, kuzeyden gelen soğuk hava kütleleri için bir engel teşkil eder. Bundan dolayı güney Bulgaristan nispeten daha ılıman bir iklime sahiptir. Ancak güneydeki Rodoplar, Akdeniz ikliminin iç kesimleri etkilemesini önler. Ülkede genel olarak kışlar soğuk ve kar yağışlı, yazlar sıcak ve kuraktır. Yağışlar daha ziyade sonbahar ve ilkbaharda görülür. ülke, bitki örtüsü açısından zengindir. Orman-

lar ülke yüzölçümünün %34'ünü kaplar. Rodoplar, Balkan dağları ve Deliorman bölgesi başlıca orman alanlarıdır.

Bulgaristan'ın en önemli akarsuları Tuna ve Meriç nehirleridir. Ülkenin kuzey sınırını belirleyen Tuna nehrinin etrafındaki topraklar Bulgaristan'ın en verimli tarım alanlarıdır. Rodoplar'dan doğan Meriç nehri, Güney Bulgaristan'ı suladıktan sonra Edirne'nin batısında Türkiye topraklarına girer.

Bulgaristan topraklarının %55'i

tarıma elverişlidir. Hâlen çalışan nüfusun % 16'sı tarımla uğraşır. Başlıca tarım ürünleri buğday, mısır, arpa, ay çiçeği, şeker pancarı, tütün ile çeşitli sebze ve meyvedir. Bağcılık, ülkede İslimye ve Meriç havzasında yaygın olarak yapılmaktadır. Ayrıca Karlova bölgesinde yağı için gül yetiştirilir.

Hayvancılık ekonomide önemli bir yer işgal etmektedir. Özellikle koyun, domuz ve kümes hayvanları yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Bulgaristan, yer altı kaynakları açısından çok zengin bir ülke değildir. En önemli yer altı zenginliği linyittir. Elektrik üretiminin % 70'i termik, % 25'i nükleer santrallerden elde edilir. Enerji üretimi, ihtiyacının 1/3'ünü karşılayabilmektedir. Çıkarılan diğer önemli madenler kurşun, bakır, çinko, mangan ve çok az petroldür.



Bulgaristan, sanayi açısından önemli gelişmeler içindedir. Çalışan nüfusun % 40'ı sanayide istihdam edilir. Sanayi tesisleri Sofya (makine, elektrikli aletler, demir-çelik, tekstil), Filibe (makine, kimya), Burgaz (Petro-kimya, demir) ve Varna'da (kimya) yoğunlaşmıştır.

Bulgaristan'da turizmin ülke ekonomisinde çok önemli bir yeri vardır. Ülkeyi her yıl 5 milyona yakın turist ziyaret etmektedir. En önemli turizm bölgeleri Karadeniz kıyısındaki Burgaz ve Varna civarındadır.



Bulgaristan'da ulaşım şebekesi gelişmiştir. Karayolu şebekeleri ülkenin belli başlı kentlerini birbirine bağlar. Dağılan Yugoslavya'daki iç savaş sebebiyle transit taşımacılık duraklama göstermişse de Ortadoğu'dan Avrupa'ya yapılan karayolu transit taşımacılığının geçiş kapısı olması sebebiyle önemli döviz geliri sağlanmaktadır. Oldukça sık bir demiryolu şebekesine sahip olan Bulgaristan'da, demiryollarından yolcu ve yük taşımacılığında büyük ölçüde yararlanılmaktadır. Ülkenin önemli ticaret limanları Burgaz ve Varna'dır.

Bulgaristan'ın dış ticareti dengededir. En önemli ihracat ürünleri tütün, sigara, meyve, çeşitli madenler, makine ve çeşitli gıda maddeleridir. İthal ettiği malların başında petrol, kömür, makineler ve ulaşım araçları gelir. Ticaretinin önemli bir kısmını Rusya Federasyonu ve eski doğu bloku ülkeleri (Macaristan, Romanya, Çekoslovakya), Almanya ve İtalya ile yapar.

### Nüfus ve Etnik Durum :

Bulgaristan, Balkan ülkeleri arasında Arnavutluk'tan sonra en az nüfuslu olanıdır. Ülkede nüfus yoğunluğu 81'dir. Bu ortalama yoğunluk ülke yüzeyine dengeli olarak dağılmıştır. Dağlık alanlarda km2 başına 20'den az nüfus düşmekte, buna karşılık Tuna ovasında ve Meriç

etrafında yer alan düzlüklerde yoğunluk 100'e ulaşmakta, sanayi alanlarında ise 200'ü bulmaktadır. Ülkede nüfus artışı hemen hemen sıfır düzeydedir. Halkın % 60'tan fazlası şehirlerde oturmakta ve nüfusun yaklaşık % 83'ü üretimde, geri kalanı da hizmet sektöründe çalışmaktadır.

Sayımlarda etnik açıdan tasnife yer verilmediği için II. Dünya Savaşı'ndan bu yana Bulgaristan nüfusunun yapısı hakkında resmi belgelere rastlanmamaktadır.

Bulgar yönetiminin ülkedeki azınlıkları Bulgarlaştırma ve bir saf Slav-Bulgar milleti meydana getirme politikasını uygulamaya koyması ile 1972 yılında Pomaklar'ın ve 1980'de Çingenelerin Müslüman isimlerinin devlet zoruyla Slav-Bulgar isimleriyle değiştirilmesinden sonra 1984 yılında sıra Türklerin isimlerine geldi. Bir yıl içerisinde Müslüman isimlerin Slav-Bulgar isimleriyle değiştirilmesi ülkede büyük huzursuzluklara ve karışıklıklara sebep olmuş ve 1989 yılında Bulgar yönetiminin zorunlu pasaport vererek ülkeden çıkardığı 340.000 Türk Türkiye'ye göç etmiştir. 1989 yılı sonlarına doğru Bulgar yönetiminin iktidardan düşmesi ve ülkede çok partili demokratik bir rejimin kurulmasıyla 1990 yılında Türkler'e kendi millî-dini isimlerini taşıma hürriyeti verilmiştir. Ülkede ciddi siyasi değişikliğin meydana gelmesi üye-



rine Türkiye'ye göç edenlerden 160.000 kişi Bulgaristan'a geri dönmüştür.

Ülkede bugün sayısı 1.5 milyon olarak tahmin edilen ve genel nüfusun yaklaşık % 13,5'ini oluşturan büyük bir Türk nüfus yaşamaktadır. Türkler'in dışında Çingene gruplarının nüfusu 200.000'in üzerinde, öteki etnik grupların ise daha azdır. Türkler'in en yoğun olduğu yerler Deliorman bölgesinde Şumnu, Razgrad (Hezargrad), Targovişte (Eskicuma), Dobruca bölgesinde Dobric (Hacıoğlu Pazarcığı), Silistre, Dulova (Akkadınlar), Rodop bölgesinde ise Kırcaali ve Hasköy'dür.

#### Din :

XX. yüzyılın ilk on yılında ülkede din ve mezhep olarak Ortodoksluğun, Müslümanlığın, Katolikliğin, Protestanlığın, Ermeni, Gregoryenliğin bulunduğu ve aynı yıllarda toplam nüfustan % 82,89'unun Ortodoks, % 14,96'sının Müslüman, % 0,91'nin Müsevî, % 0,71'nin Katolik, % 0,29'unun Gregoryen olduğu belirtilmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra yahudilerin tamamına yakını İsrail'e, Ermeniler de Ermenistan'a gitmiş olduklarından zaten çok küçük oranları oluşturan Müsevîler'le Gregoryenler'in bugün çok daha azalmış oldukları söylenebilir. Bu durumda Ortodokslar'la Müslümanlar ülkede en kalabalık gruplar olarak grunmektedir. Yönetimin daha önce dinlere karşı takındığı katı tutum dinî vecibelerin yerine getirilmesini engellemiş ve ibadet yerleri, özellikle de camiler çeşitli bahanelerle kapatılmıştır. Ancak son demokratikleşme hareketiyle birlikte ibadet hürriyeti ve din eğitimi konusunda yeni bir dönem başlamış olup Müslümanlar 1000'e yakın cami ve mescidi faal hale getirmişlerdir. (Bulgaristan'daki Müslümanların dinî yapısı ile ilgili geniş bilgi 26. sayfadaki Doç.Dr. İbrahim Yalimov'un makalesinde mevcuttur.)



#### Ekonomi :

İktisadî yapıda düzenleyici ve yürütücü olarak devlet büyük bir güce sahiptir ve üretim araçlarıyla toprakların mülkiyetini elinde tutmaktadır. Tarıma elverişli toprakların büyük bir bölümü kooperatiflere bırakılmışsa da tarım, sanayi ve hizmet kesimlerindeki işletmelerin çoğu devlete aittir. Ülkenin ekonomik yapısını en iyi şekilde ortaya koyan millî gelirle ilgili 1984 verilerine göre ülke millî gelirinin % 58'i sanayie, % 9,6'sı inşaat, % 16,7'si tarım kesimine aittir. Aynı yılda çalışan nüfusun % 37,1'inin sanayide, % 20,9'unun tarımda, % 8,3'ünün de inşaat kesimlerinde olduğu görülmektedir. Bu iktisadî durumu ile Bulgaristan az gelişmiş ülkelerden oldukça farklı bir yapıya sahiptir.

Ülkenin tabii kaynakları hakkında yeterli veriler yoksa da özellikle orman varlığının, tarım yapılan toprakların ve su kaynaklarının önem taşıdığı görülmektedir.

Yer altı kaynaklarının rezervleri çok sınırlıdır. Kömür (linyit), demir, manganez, çinko ve petrol yatakları varsa yetersizdir.

Ülkede dış ticaret önemli bir düzeye gelmiştir ve ihracat hacmi millî gelirin % 52 gibi büyük bir oranını oluşturmaktadır. İhracat içinde sanayi malları giderek artmış, tarıma dayalı mallar oranı ise gerilemiştir.

1989'da başlayan demokratikleşme hareketinden sonra sosyalist ekonomik yapıda özelleşme yönünde önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. Ticarete serbestlik ilkesi giderek genişletilmektedir.

Ülkenin ulaşım şebekesini demiryolu ağı ile kara ve su yolları oluşturur; hava yolu taşımacılığı ise nisbeten daha sınırlıdır.

#### Bulgaristan Vakıfları :

Bulgaristan XIV. yüzyılda Balkanlar'da ilk fethedilen yerlerden biri olup Osmanlı fetih siyasetinin sonucu olarak daha o tarihlerden itibaren burada birçok vakıf eser kurulmuştur. Başta Osmanlı padişahları ve saray mensupları olmak üzere bölgede faaliyet gösteren akıncı ve sancak beyleri, ulemâ ve özellikle çeşitli sebeplerle Anadolu'dan buraya iskân edilen halk pek çok vakıf kurmuşlar, bunları ayakta tutacak gelir kaynakları tahsis etmişlerdir. bu faaliyetlerin bölgenin Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli rolü olmuştur.

XVI. yüzyıldan itibaren bölgedeki şehir ve kasabaların büyük çoğunluğunu Anadolu'dakilerden farksız hale gelmiş, hatta yer yer Türk ve Müslüman nüfus yoğunluğu ve vakıf eserlerin yaygınlığı Anadolu'dan fazla olmuştur. Sayıları binlerce ifade edilen vakıfların çoğu mahallî küçük vakıflar olmakla birlikte özellikle büyük şehirlerde geniş gelir kaynaklarına sahip âbidevî vakıflar da bulunmaktadır.

Bulgaristan'ın Türk-İslâm hüvi-

yeti, XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar önemli sayılabilecek hiçbir problem çıkmadan devam etti. Bu yüzyılda yaygınlaşan bağımsızlık haketlerinden en çok etkilenen Rumeli kesimindeki bölgeler oldu. Asırlarca devam eden huzur ve sükun bozularak Balkanlar'da Türk-İslâm varlığını temsil eden dini-kültürel eserlere karşı büyük bir tahribata girildi.

XIX. yüzyıl sonlarında Bulgar komitacıları Filibe, Sofya, Şumnu gibi şehirlerde bulunan yüzlerce İslâmî eseri medenî âlemin gözleri önünde toplu halde yok ederken bilhassa Ruslar'dan büyük destek görmüşlerdir. Nitekim Filibe'de Rus kuvvetlerinin bulunduğu bir sırada şehirdeki elli kadar minarenden rahatsız olan Rus subayı bunların neden hâlâ yok edilmediğini sormuş, Bulgarlar yabancı konsolosların ve diplomatik erkânın bulunduğu bir yerde bunun çok zor olduğunu söyleyince Rus subayı, "Burada hiç şimşek çakıp yıldırım düşmez mi? Camilere dinamitler yerleştirin, hava bozulunca dinamit fitillerini tutuşturun" demiş, gerçekten de pek çok eser bir gece de bu yolla yok edilmiştir.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin yerinde yaptığı araştırmalar yanında özellikle cihat defterlerindeki verilere dayanarak tesbit ettiğine göre Bulgaristan'da 2356 cami-mescid, 142 medrese, 273 mektep, 174 tekke-zâviye, 42 imaret, 116 han, 113 hamam-ılıca-kaplıca, 27 türbe, 24 köprü, 75 çeşme, 16 kervansaray vb.den oluşan toplam 3339 İslâmî eserden günümüze çok azı gelmiş, diğerleri tamamen yok edilmiştir. Bu eserlerin böylesine tahribi buradaki cemaat ruhunu ve dayanışma fikrini ve hepsinden önemlisi Müslüman halkın ilim, din ve kültür kaynaklarını da kurutmuştur.

## Tarihi

### Osmanlı Öncesi :

Eski Bulgarlar (Probulgarlar-Pra-balgari) menşe ibariyle Türk ırkından gelmektedir. Göçebe Türk boylarına mensup olarak II. yüzyılda Orta Asya'dan Avrupa'ya başlayan göçle ilk olarak Hazar Denizi - Karadeniz arasındaki topraklara yerleşmişlerdir.

Eski Bulgarlar'ın Bizans İmparatorluğu ile olumlu ve olumsuz bazı ilişkileri olmuş, VI. yüzyılın ikinci yarısını takip eden yıllarda yine bir Türk boyu olan Avarlar'a tâbi olarak Tisa ve Karpatlar'a yerleşip Avar Boyları Birliği'nin yaptığı bütün savaşlara katılmışlardır. 630'da Avar hakanının ölümünden sonra Eski Bulgarlar kendi adaylarını kabul ettirmek istemiş, ancak çıkan çatışmada bunlardan bir bölümü kaçmış, kalanları da Avarlar'ın hâkimiyeti altında erimişlerdir.

Hazar-Karadeniz bölgesinde kalmış olan Bulgarlar ise hâkimiyetlerini Kırım yarımadasına kadar uzatan Batı Türkleri'ne (Silcibu Han) tâbi oldular. VI. yüzyılın sonlarına doğru Kuban nehri, Azak denizi ve Karadeniz bölgesinde yaşayanların katılmasıyla Han Kurbat'ın (Kurt) liderliğinde Probulgar Boyları Birliği oluşturuldu ve bu boyların çok geniş bir alana yayılmış olmalarından dolayı buna Büyük Bulgaristan dendiği belirtildi.



### Osmanlı Dönemi :

Osmanlılar'ın Rumeli'yi geçip Edirne ve Filibe'yi almaları üzerine bu bölgelerde sınırı bulunan Bulgarlar'la ilk olarak temasa geçildi. Bulgar Çarı İvan Aleksandır Asen Osmanlılar'ın ilerlemesinden endişeye düşerek 1362 ile 1363 yılları arasında Osmanlılar'ın fethettikleri bazı yerleri geri aldı. Ancak 1365'te ölümü Bulgar Devleti'nin parçalanmasına sebep oldu ve Bulgar topraklarının fethi kolaylaştı.

Bugünkü Bulgaristan'ı oluşturan topraklara karşı ilk Osmanlı fütuhatı I. Murad zamanında başladı. Edirne'nin fethi sırasında Meriç vadisine hâkim ve Edirne'yi koruyacak biçimde bulunan Çirmen fethedildi. Ardından Yanbolu Timurtaş Paşa, Zağra ve çevresi ise Lala Şahin Paşa tarafından alındı. Fethedilen bu yerlere Anadolu'dan Türk göçmenler getirilerek nüfus artırıldı ve bölge idari teşkilâtta Rumeli eyaleti içerisine dahil edilerek Çirmen, Hasköy, Çırpan, Akçakızanlık, Yeni Zağra ve bugün Türkiye'nin Ergene bölgesiyle Eynepazarı ve Tekirdağ vilâyetinden meydana gelen ilk Osmanlı sancaklarından



olan Çirmen sancağı teşkil edildi. Böylece Türkler bölgeye kesin olarak yerleştiler. Nitekim XIV. yüzyılda (1530) sancak nüfusunun % 88'i (yaklaşık 35.000) Müslüman Türkler'den % 12'si de (yaklaşık 5.000) Bulgar, Rum ve diğer gayri müslimlerden meydana gelmekteydi.

Osmanlı kuvvetlerinin Ploşnik'te uğradığı hezimet, Hristiyan dünyasında, öteden beri yenilmez denilen Türkler'in yenilebileceği inancının hâkim olmasına ve dolayısıyla Balkanlar'ın büyük bir kısmını ele geçirmiş olan Osmanlı Devleti'ne karşı geniş çaplı bir ittifaka sebep oldu. Nitekim Türkler'i Balkanlar'dan tamamıyla atmak düşüncesiyle Sırp, Bulgar, Eflak (Ulah), Boşnak, Arnavut, Macar, Boğdan, Çek ve Bosna krallıkları aralarında anlaşarak kuvvetlerini Osmanlılar'a karşı birleştirdiler. Buna mukabil Sultan I. Murad, Balkan ittifakına karşı bir tedbir olmak üzere Vezîriâzam Çandarlı Ali Paşa'yı Bulgarlar'ın saf dışı bırakılmasına memur etti. Bunun üzerine Çandarlı Ali Paşa 30.000 kişilik bir kuvvetle hızla Bulgar topraklarına girerek Pravadi ve Şumnu'yu zaptetti, ardından Bulgar başşehri Tırnova'yı aldı. Bu durum karşısında Bulgar Kralı Şişman Niğbolu'ya çekildi. Ancak Sultan Murad'ın ordusuyla buraya gelmesi karşısında itaat etmek mecburiyetinde kaldı. Fakat Osmanlı ordusu çekilir çekilmez yeniden isyan eden Kral Şişman'a karşı yeni bir askerî harekâta girişmek mecburiyeti doğdu ve Ali Paşa başta Silistre, Hezargrad, Rusçuk gibi kaleler olmak üzere pek çok kaleyi ele geçirdi. Bu arada Niğbolu Kalesi de fethedilerek kral ailesiyle birlikte esir alındı. Ayrıca Bulgarlar'a yardım için gelen Sırp kuvvetlerince ele geçirilen Şehirköy de geri alındı ve böylece Bulgar Krallığı Osmanlı idaresi altına girdi. Balkan ittifakına da büyük bir darbe vuruldu.

Kral padişah tarafından vergiye

bağlanmak suretiyle affedildi ve Tırnova ile bir kısım yerler kendisine bırakıldı. Ancak 1392'de Macar Kralı Sigismund'la gizlici haberleşen ve Osmanlılar'a karşı tavır takınan Şişman'ın bu durumu Yıldırım Beyazid tarafından öğrenilince krallığın tamamen ortadan kaldırılması kararı verildi. Bunun üzerine 1393'te Yıldırım'ın büyük oğlu Süleyman Çelebi kumandasında sevk edilen kuvvetler Bulgar başşehri Tırnova'yı ele geçirerek Bulgar Krallığı'na son verdiler.

Osmanlı idarî teşkilâtında, Bulgaristan'ın bugün yer aldığı sahalarda XVII. yüzyıl başlarına kadar Rumeli eyaleti içerisinde olmak üzere Sofya, Vidin, Silistre, Niğbolu, Çirmen, Vize ve Köstendil sancakları yer almaktaydı.

XIX. yüzyıla kadar Türk idaresinden şikâyetçi olmayan Bulgarlar'ın 1789 Fransız İhtilâli'nin milliyetçilik ve Ruslar'ın panslavist politikası ile Fener Rum Ortodoks Patrikhânesi'nin Bulgarlar'ı istismarı, isyan komitelerinin kurulmasına ve Bulgaristan'da ilk olayların başlamasına sebep olmuştur.

Bulgarlar'ın Osmanlı Devleti'ne karşı ilk ciddi hareketleri 1841 yılında, verginin ağırlığı ve memurların Bulgarlar'a kötü muamelesi iddiasıyla Leskofça ve Niş şehir ve köylerinde ayaklanma şeklinde başladı. İsyan kısa sürede bastırıldı, ancak büyük devletlerin de müdahalelerine yol açıldı.

Hersek ve Karadağ meselesinden çıkan ve Osmanlı tarihlerinde 93 Harbi olarak bilenen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Bulgaristan için de son derece önemli neticeler doğurdu. Bu savaş sonunda İstanbul yakınlarına kadar gelen Ruslar'ın desteğinde Bulgarlar tarafından Müslüman-Türk halkı büyük zulüm gördü; öldürme ve yağma dışında başta cami ve mezarlıklar olmak üzere Türklerle ilgili her şey büyük çapta yok edildi. Bütün cephelerde Osmanlı Devleti'nin yenilgisiyle sona eren savaş sonrasında imzalanan Berlin Antlaşması ile de Tuna ile Balkanlar arasında Sofya, Niğbolu, Zıştovi, Rusçuk, Silistre, Varna, Şumnu, Lofça ve Tırnova gibi şehirleri içine alan muhtar bir Bulgaristan Prensliği kuruldu. Ayrıca aynı antlaşma ile Filibe, İslimye, Eski Zağra, Tatarpazarcığı, Burgaz ve Hasköy sancaklarından müteşekkil Doğu Rumeli vilâyeti oluşturuldu. Prenslik 1885'te Doğu Rumeli vilâyetini de topraklarına kattı. 1912 Balkan Savaşı sonunda Bulgaristan Batı Trakyası olarak adlandırılan Kırcalı, Koşukavak, Ortaköy, Gümölcüne Yaylası, Darıdere, Eğridere, Paşmaklı, Rodopçuk, Nevrekop ve Razlık ilçeleri de Bulgaristan topraklarına dahil edildi. Böylece 1885'te 96.000 km2 olan Bulgaristan, bu Türk ilçelerinin ilâvesiyle 111.000 km2'lik bir devlet haline geldi. Son olarak ise Romanya'dan Güney





Vakfımızın maddî desteği ile tamir edilerek hizmete konulan Rusçuk Imam-Hatip Lisesi.

Doburca bölgesi Bulgaristan'a katıldı.

Bulgaristan bölgesinde XIX. yüzyıldan itibaren önemli nüfus değişimleri olmuştur. Bu değişim genel olarak çete hareketleri ve savaşlar sebebiyle Türkler aleyhine gerçekleşmiştir.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında ve sonrasında sivil halktan 500.000 ile 600.000 Türk'ün öldürüldüğü veya göçe zorlandığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra Rodoplar'da Rus kuvvetlerine karşı uzun süre mukavemet eden Pomaklar'ın da antlaşma imzalamasından sonra baskılar karşısında büyük ölçüde Türkiye'ye göç ettikleri, diğer taraftan Filibe sancağında 1875'de 300.000 olan Türk nüfusun savaş şartları ve Bulgar zulmü dolayısıyla 1878'de 15.000'e düştüğü görülmektedir. Belgelerde 1880 yıllarında devlet tarafından resmen yerleştirilmesi için emir çıkarılan 150.000 göçmenden bahsedilmektedir. Resmî Bulgar istatistiklerine göre 1893 ile 1902 ara-



Temel ihtiyaçları Vakfımızca karşılanan Şumnu Imam-Hatip Lisesi.

sında 72.524 Müslüman Türk Türkiye'ye göç etmiştir. 1908-1909 yıllarında ise Balkan ülkelerinden gelen göç dalgası daha da artmış ve özellikle 1913'te Balkan Savaşı sonunda en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Savaştan sonra 115.883 kişi Hicret ve Muhâcirin Müdüriyet-i Umûmiyyesi'ne başvurarak iskânını istemiştir.

1913'te Batı Trakya bölümü önce Bulgarlar'ın, 1919'da Bulgaristan ve Yunanistan'ın idaresine geçince Bulgaristan Batı Trakya'sında on Türk ilçesi ve burada yaşayan 333.321 Türk, Bulgar idaresine girmiştir. Kayıtlardan anlaşıldığına göre bu nüfusun 3800'ü öldürülmüş, 34.000'i de baskılar karşısında göç etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu sırada bölgede ancak 10.720 Rum ve 50.967 Bulgar bulunuyordu. Nitekim A. Ischirkof da Bulgaristan tarafında kalan kırsımda sadece Pomaklar'ın 121.000 nüfusa sahip olduğunu kaydetmektedir. Buna karşılık 1916'daki resmî Bulgar istatistiğine göre Bulgaristan'ın Batı Trakya bölümünde 209.618 Türk nüfus bulunduğu bildirilmektedir.

### Bağımsızlık Dönemi :

Bulgaristan 5 Ekim 1908 tarihinde bağımsızlığını ilân ettikten sonra "çar" unvanı ile kral olan Prens Ferdinand'ın yönetiminde Osmanlı Devleti aleyhine bir Balkan ittifakı oluşturulmasında önemli rol oynadı. 8 Ekim 1912'de Karadağ'ın Arnavutluk ve Yeni Pazar sancağına girmesiyle başlayan I. Balkan Savaşı'na Bulgaristan'ın yanında Sırbistan, Yunanistan ve Romanya da katıldı. Özellikle Bulgarlar bu savaşta önemli başarılar elde ettiler ve Çatalcaya kadar Trakya'nın tamamına hâkim oldular. 30 Mayıs 1913 tarihinde imzalanan Londra Antlaşması Bulgaristan'la müttefiklerinin lehine, Osmanlı Devleti'nin aleyhine hükümler ihtiva ediyordu. Antlaşmadan bir ay sonra, meddelerin yorumu ve ele geçirilen toprakların



Temel ihtiyaçları Vakfımızca karşılanan Şumnu Imam-Hatip Lisesi Yatakhane'si.

paylaşılması hususunda müttefik devletler anlaşamayınca kendi aralarında II. Balkan Savaşı patlak verdi. Bulgaristan'ı dört yandan saran Sırbistan, Yunanistan, Romanya ve Karadağ bu ülkeyi büyük bir yenilgiye uğrattılar; durumdan istifade eden Osmanlı Devleti de Edirne'yi geri almayı başardı (20 Temmuz 1913). Barış istemek zorunda kalan Bulgaristan 10 Ağustos 1913'te Bükreş Barış Antlaşması'nı imzalayarak Güney Dobruca'yı Romanya'ya bıraktığı gibi Makedonya'dan da vazgeçti. Bulgaristan I. Dünya Savaşı çıktığında diğer Balkan devletlerinin aksine Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı imparatorluklarının yanında yer aldı. Ancak iç karışıklıklar ve yenilgiyle biten savaşın sonunda Bulgaristan Sırlar lehine belirli bir stratejik toprak kaybına uğramış, Batı Trakya'nın tamamını kaybetmiş, Ege denizi kıyısını Yunanistan'a bırakmak durumunda kalmış ve Güney Dobruca'yı Romanya'ya veren Bükreş Barış Antlaşması hükümlerini de onaylamıştır.

I. Dünya Savaşı'ndaki yenilgi, kaybedilen topraklardaki Bulgarlar'ın ülkeye göçü siyasî istikrarsızlığa ve iktisadî sıkıntıya sebep oldu.

Bu gelişmelerden sonra Çiftçi Partisi, yapılan genel seçimlerde tek başına çoğunluğu elde ederek hükümete geldi. Ancak bu hükümet 9 Haziran 1923'de askerî bir darbeyle devrildi. Çiftçi iktidarına karşı yapılan darbe sırasında tarafsızlık ilân eden komünistler, 23 Eylül 1923'te yeni rejime karşı silahlı ayaklanma başlattılar; ancak başarısızlığa uğradılar.

1926 da muhalif liderlerden A. Lyapçev'in başkanlığında kurulan hükümet ilk iş olarak bir af çıkardı ve suçluların cezalandırılmasında adalet gücüne ağırlık verdi.

Demokrat Parti lideri A. Malinov, "Ulusal Blok" adıyla bir muhalefet oluşturdu ve 1931'deki seçimleri kazanarak iktidara geçti. 19 Mayıs 1934'te Ulusal Sosyal Hareket Partisi, askerlerle yakın ilişkisi olan Zveno adlı faşizan kuruluşla birlikte eyleme geçerek darbe yaptı. K. Georgiev başkanlığında kurulan hükümet ilk olarak meclisi dağıttı ve bütün siyasî partilerin faaliyetlerini durdurdu. Ayrıca yerel yönetimler kaldırılarak merkeziyetçilik güçlendirildi.

1940'taki seçimler sonunda kurulan hükümet, 1 Mart 1941'te "üçlü ittifak"a (Almanya, İtalya ve Japonya) girme kararı aldı ve ertesi gün Alman askerleri Bulgaristan'a gelmeye başladılar.

1943'te Bulgar İşçi Partisi, mevcut hükümeti devirip yerine bir Vatan Cephesi hükümeti kurmak amacıyla "İhtilâlcî Ulusal Kuruluş Ordusu" adı altında oluşturduğu güçlerle gerilla faaliyeti başlattı. 5 Eylül 1944'te Sovyetler Birliği Bulgaristan'a savaş ilân ederek askerlerini bu ülkeye soktu ve 9 Eylül'de de gerçekleştirilen bir hükümet derbesiyle Vatan Cephesi hükümeti iktidarı ele aldı.

5 Eylül 1944'te Sovyetler Birliği'nin Bulgaristan'a savaş açarak Kızılordu'nun bu ülkeye girmesinden sonra 9 Eylül'de de Bulgaristan Almanya'ya savaş ilân etti. Bunun ardından 28 Ekim 1944'te Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere ile mütareke yapıldı.

8 Eylül 1946'da yapılan halk oylamasıyla cumhuriyet ilân edildi.

4 Aralık 1947'de Yugoslavya ve Sovyetler Birliği anayasaları örnek alınarak Bulgar İşçi Partisi'nin yerine kurulan Komünist Parti'nin li-



derliğini kabul eden ve yönetimde ona rakip başka bir partiye yer vermeyen yeni anayasa kabul edildi.

Komünist Parti'nin beşinci kongresinde (1948) alınan kararlardan sonra hızla kolektivizasyona geçildi ve tarım işletmelerinin toprakları devletleştirildi. Arkasından sanayiye de aynı yola gidilerek bu konudaki yasanın kabulüyle bütün işletmeler devletleştirildi. Sonuçta tamamen merkezî planlamaya dayalı bir ekonomik yapı kuran Bul-

garistan sanayi alanında önemli başarılar kazandı; fakat bu arada dış ticaret de dahil olmak üzere her bakımdan Sovyetler Birliği'ne bağımlı hale geldi.

1980'li yılların sonunda Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa ülkelerine, bu arada Bulgaristan'a öteden beri sağlamakta olduğu ucuz ham madde ve belirli enerji kaynaklarını aynı şartlarla verememesi ve giderek vermekten tamamen vazgeçmesi, bu ülkelerde ekonomik sıkıntıların ve yeni siyasî durumların ortaya çıkmasına sebep oldu. Bir yandan yıllardır süren tam bağımlılıktan bağımsızlığa geçiş hareketi hızlanırken, öte yandan kaynak sağlanamayışı sebebiyle işletmelerin çalışmalarını yavaşlatmaları ve bu yeni hayat tarzının getirdiği sıkıntılar içinde eski ekonomik sistemin tamamıyla terkedilip yerine yenisinin kurulmak istenmesi, üretim ve dağıtım sistemini temelinden felce uğrattı. Bunların yanında Bulgar yönetimi, belki halkın dikkatini bu sıkıntılardan başka alanlara çevirebilmek için yakın tarihte eşi görülmemiş bir devlet politikasıyla ülkedeki Türk azınlığın adlarını zorla değiştirmeye başladı. Bu harekete karşı Türkler'in direnişe geçmesi ve bu direnişin başta Türkiye olmak üzere hemen bütün ülkeler ve bizzat Bulgar halkının oluşturduğu bazı örgütler tarafın-





Bulgaristan'daki imam-hatip okullarına Vakfımızca gönderilen eğitim araçları.

dan desteklenmesi, ülke genelinde yönetim karşıtı gösterilerin yapılmasına yol açtı. Sonunda, 1954 yılından beri Komünist Parti genel sekreterliğini yürüten ve 1971'de de Devlet Konseyi başkanı olan T.Jivkov halka teşkilatlanma hürriyeti tanımak ve arkasından da görevlerinden ayrılmak zorunda kaldı (10 Kasım 1989). Bunun üzerine, aralarında çoğunluğunu Türkler'in oluşturduğu Haklar ve Özgürlükler Hareketi adlı siyasî örgütün de bulunduğu çeşitli siyasî partiler kuruldu. Adını Sosyalist Parti'ye çeviren eski Komünist Parti'ye karşı birleşerek Demokratik Güçler Birliği'ni oluşturan yeni kuruluşlar yapılan son seçimlerde (13 Ekim 1991) başarı kazanarak iktidara geçtiler. Bu seçimlerde yirmi dört milletvekili çıkaran Haklar ve Özgürlükler Hareketi anahtar parti durumu-

na gelmiş, devlet başkanlığı seçiminde de Demokratik Güçler Birliği'nin lideri Jelyu Jele'vi destekleyerek seçilmesine önemli katkıda bulunmuştur.

1991 anayasası kuvvetler ayrılığını kabul eden, çoğulcu parlamenter sistemi benimsemiş, Batı standartlarına dayalı, insan hak ve özgürlükleriyle özel mülkiyetin korunmasını ve rekabetçi bir ekonomik yapıyı öngörmektedir. Anayasanın kabulünden sonra demokratikleşme yönünde bazı adımlar atılarak özel teşebbüsün iktisadî faaliyetini serbest bırakan, hatta teşvik eden düzenlemeler getirilmiştir.

Bu arada yabancı sermaye de teşvik edilmekte ve daha şimdiden ülkede belirli alanlarda yabancıların faaliyete başladıkları görülmektedir.

## Türkiye Diyanet Vakfı'nın Bulgaristan'a Götürdüğü Hizmetler

- 1993-1995 yılları arasında Sofya İslâm Enstitüsü, Mestanlı, Rusçuk ve Şumnu İmam-Hatip Liselerinde görev yapmak üzere toplam 8 öğretim elemanı gönderilmiştir. Bu öğretim elemanlarının maaşları da Türkiye Diyanet Vakfı tarafından karşılanmıştır.

- Bulgaristan'da faaliyet gösteren Başmüftülük ile bölge müftülükleri, Sofya İslâm Enstitüsü, Şumnu-Rusçuk ve Mestanlı İmam-Hatip liseleri için gerekli olan araç-gereç, malzeme ve ders kitapları Türkiye Diyanet Vakfı tarafından temin edilerek gönderilmiştir.

- Başmüftülük hizmetlerinde kullanılmak üzere 10.000 USD yardım yapılmıştır.

- Bulgaristan Kırcaali, Mestanlı, Filibe, Vilingrad, Hasköy ve diğer şehirlerdeki camilerin inşaatı ve onarımı için Türkiye Diyanet Vakfı tarafından ciddi miktarlarda yardımlar yapılmıştır.

- Başmüftülüğün yanı sıra bölge müftülüklerinin de ihtiyaç duydukları büro malzemeleri de Türkiye Diyanet Vakfı tarafından temin edilirken, maddi yardımlar da yapılmıştır.

- Vakfımız tarafından, İmam-Hatip Liselerinde okutulmak üzere 1996-1997 öğretim yılında Bulgaristan'dan Rodop asıllı 11 erkek, 4 kız öğrenci Türkiye'ye getirilmiş olup, erkek öğrenciler Bolu'da, kız öğrenciler ise Kayseri'de Türkçe dil eğitimine tabi tutulmuşlardır. Bu öğrenciler önümüzdeki yıl da yine aynı şehirlerimizdeki İmam Hatip Liselerinde eğitime devam edeceklerdir.

- Yine dinî bilgi ve görgülerinin artırılması maksadıyla Bulgaristan'dan Sofya İslâm Enstitüsü mezunu 8 öğrenci Vakfımızca Türkiye'ye getirilerek 2 yıl Haseki Eğitim Merkezi'nde eğitim ve öğretime tabi tutulmuşlardır.

Bu öğrencilerin tüm masrafları da Vakfımızca karşılanmaktadır.

# BULGARİSTAN TÜRK AZINLIĞININ DİNİ SORUNLARI

Doç.Dr. İbrahim Yalimov (Bulgaristan)

Balkan Müslümanlarının dinî sorunları, belirli anlamda özgül sorunlardır. Bu durum onların özel tarihi gelişmelerinden, bugünkü azınlık konularından ve yaşamakta oldukları ülkelerin kültürel, politik ve sosyo-ekonomik koşullarından, günümüzde gerçekleşen çağ ve uygarlık değişikliğinden kaynaklanmaktadır.

Bilindiği gibi, Bulgaristan'daki Türk, Müslüman azınlığı, 93 savaştan sonra bu ülkede kalan müminler temeli üzerine oluştu. Osmanlı ve Türk devletleri ile Bulgar devleti arasında imzalanan ikili anlaşmalar ve özellikle 1925 Dostluk Anlaşmasına ek protokolle resmen azınlık statüsünü ve bundan kaynaklanan hakları elde etti. Ülkemizdeki müslüman cemaatı belirli ölçüde özyönetime sahipti. Kendi okulları, camileri ve vakıfları vardı. Ama totaliter sosyalizm döneminde bu hak ve özgürlükler yok edildi. Müftülüklerin, cemaatı islâmiyelerin çalışma alanları son derece kısıtlanmış, okullar kapatılmış, Islâmi eğitim durdurulmuştu.

Demokrasiye geçiş döneminde, yani geçen yedi yıl esnasında Müslümanların durumu da değişmeye başladı. Totaliter rejimin dinî hayat ve özgürlükleri kısıtlayan, müftülükleri denetleyip yönlendirmeye görevli olan kurum ve kuralları

giderek ortadan kaldırılmaktadır. Bu doğrultudaki gelişimler her şeyden önce 1991 Anayasasına yansımaktadırlar. Belirli olumsuzluklarına ve yetersizliklerine karşın, bu Anayasa demokratik bir toplum için gerekli yasal temelleri attı, insan haklarının sağlanması yolunu açtı. Onda doğrudan veya dolaylı olarak dinî hakları belirleyen ve savunan hükümler bulunmaktadır. Her şeyden önce bütün yurttaşların yasalar önünde eşit oldukları vurgulanmaktadır. (M.6) özellikle 37. madde aracılığı ile vicdan, din ve düşünce özgürlüğü anayasal bir temele oturtulmaktadır.

Benzeri yasal olanaklardan yararlanarak Bulgaristan Müslümanları toparlanarak varlığını ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Bu varlık ise hiç de küçümsenecek gibi değildir. 1992 sayımı verilerine göre, Bulgaristan nüfusunun % 12,7'si, yani 1.078.326'sı müslümandır. Bunların 829.254'ü Türk, 112.923'ü Rum ve 142.938'de Pomaktır. Tüm Müslümanlar 1.160 cemaat-ı Islâmiyede birleşmiş bulunmaktadır. Bulgaristan'da bugün 1.100 civarında cami ve mescit çalışmakta, bunlarda 1.160 kadar imam ve hatip, dini hizmetler vermektedir.

Böylesine önemli bir azınlık topluluğu, onun henüz demokrasinin tamamen oturmadığı derin sosyo-ekonomik ve manevî bunalım içinde bulunan bir ülkede varlığını sürdürme zorunluluğu bize özgü bir takım sorunlar doğurmaktadır. Kuşkusuz bu sorunlara çözüm ararken Islâm ülkelerine uygulananlardan oldukça farklı yöntemler aramak gerekiyor. Örneğin demokratik düzeni hiç yadırgamadan kabullenmek bizim için tek çıkar yol olarak görünmektedir.

Günümüzde Bulgaristan Müslümanlarının başlıca dinî sorunu, Islâmî kimliği pekiştirip yaşatmaktadır. Bunu gerçekleştirebilmek için de şu somut sorunları çözümlenmeye çalışmak gerekmektedir:

1. Giderek oluşan demokratik koşullardan yararlanarak dinî ve etnik azınlık statüsünü yasallaştırıp bununla ilintili tüm azınlık haklarını elde etmek ve yaşama geçirmek.

Yeni Anayasa ile Müslümanlara azınlık statüsü sağlanamadı. Bizim politikacı ve uzmanlarımız uluslararası hukukta bugün geçerli olan kurallardan yararlanarak kişisel ve kolektif haklar arasında kesin ayırım yapmaktadırlar. Sonra Anayasanın getirdiği hak ve özgürlüklerin

kullanılması belirli koşullara bağlanmakta, ulusal güvenliği teminat altına alma nedeniyle kısıtlanmaktadırlar. Dahası var. Bulgaristan'da hâlâ totaliter dönemde, 1949'da onaylanan Dini Topluluklar (Cemaatlar) yasası yürürlüktedir. İşte bu yasa dinî topluluklarla devlet arasında normal ilişkilerin kurulmasına engel olmaktadır. Söz konusu yasa gereğince dinî toplulukların tüzüklerinin, yönetim kurallarının Bakanlar Kurulu ve belediyeler tarafından tasdiklenmeleri zorunludur. Bundan yararlanarak her iktidara gelen politik parti istediği kişilerin görev ve atanmasını sağlayabilmektedir. Öte taraftan devlet, müftülükler çok az mali yardımda bulunmaktadır. Dinî okullar ise benzeri yardımdan tamamen yoksundur. Halk meclisi vakıf mallarının iadesi için gerekli olan yasaları hâlâ onaylamamıştır.

Öyleki Anayasanın sağlamakta olduğu haklardan gerçekten yararlanabilmek için gerekli koşullar bugüne kadar yaratılamamıştır. Dinî öğretim olanakları oldukça kısıtlıdır. Devlet okullarından din seçmeli ders olarak bile okutulmamaktadır. Islâmî yayın ise söz konusu dahi değildir. Belirli politik çevreler Islâm ülkelerine öğrenci göndermeye, Kur'an kursları açma ve cami kurma gibi en doğal ve uluslararası anlaşmalarla garantilenmiş hakları bile yadırgamakta ve tepki ile karşılamaktadırlar.

2- Islâmî öğretim ve eğitimi geliştirmek bizim önemli sorunlarımızdan biridir.

Bulgaristan Müslümanlarının ezici çoğunluğu, totaliter dönemde dahi dininden kopmadı. Anket sorularına % 80'i "Müslümanım" diye yanıt veriyordu. Bu ancak yalın bir iman, bir dinî bilinçti. Genellikle tüm müminler gereken dinî bilgilerden yoksundu. Çoğu Islâmın şartlarını ve namaz dualarını öğrenme olanağı bile bulamamıştı.

Rejim değişikliğinden sonra (10 XI 1989) eğitim alanında da belirli olanaklar doğdu. Bugün ülkemizde üç İmam Hatip Lisesi ve bir Islâm Koleji bulunmakta ve bunlarda 500 küsür öğrenci öğrenim görmektedir. Bazı köylerde birkaç ay süren Kur'an kursları da düzenlenmektedir. Islâmî eğitimin yeniden başlaması ile birlikte belirli güçlüklerle yüz yüze gelindi.

Bina, Hoca ve kitap yetersizliği bizim koşullarımızda aşılması oldukça güç so-

runlar. Gerçi kardeş ülkelerden bazı vakıflar bize el uzattı, yardımımıza koştu. Allah onlardan razı olsun! Ama yardımlarının da bazı özellikleri olduğu anlaşıldı. Bize yardıma gelen bazı vakıf ve özel kişiler İslamiyeti asıl kaynaklarından, Kur'an-ı Kerim ve Hadisten öğrenme ilkesine gereken önemi vermemekte, doğrudan tarikat eğitimine geçme, baştan kendi mezhebinin görüşlerini yayma eğiliminde bulunmaktalar. Benzeri bir yol izleme sonucu Müslüman kardeşlerimiz ve her şeyden önce genç kuşaklar dinimizi doğru biçimde öğrenememekte, daha İslâmın uyanış döneminin başlangıcında görüş ayrılıkları doğmaktadır.

Sonra İslâmı öğrenmek yeterli değil, İslâmca yaşamak gerek. Bu ise, özellikle İslâm ahlakının kurallarına göre yaşayıp davranmak gayri-müslim bir ortamda hiç de kolay değil. Bugünkü Bulgaristan koşullarında helal kazanç sağlamak, faizden yararlanmadan ticaret yapmak çok zor. İşte bu sorunlara da ışık tutmak zorunlu olmaktadır.

3. Azınlık durumundaki toplulukların temsilcileri gerek öğrenim sisteminde, gerek günlük yaşamda hoşgörüyü büyük önem vermek zorundadırlar. Burada söz konusu, bazı meshep ve tarikat farklarına bakmaksızın tüm Müslümanları kucaklamayı da aşan bir sorundur. İslâm Dini ve uygarlığı dışında bulunan dini ve etnik topluluklarla, özellikle Hristiyanlarla yan yana barış içinde yaşamak, işbirliği ve komşuluk yapmak kaçınılmaz görünmektedir.

Kanaatimce İslamiyetin kitaplı dinlere yaklaşımı, Hz. Muhammed'in şu sözleri: "Yahudilerin dini kendilerine, Müslümanların dini kendilerine" bize bu konuda ışık tutmaktadır. Öte taraftan, örneğin Bulgaristan'da hoşgörü için önkoşullar oluşmaktadır. Zorla kimlik değiştirme döneminde Müslümanlarla Hristiyan vatandaşlar arasında açılan uçurum giderek ortadan kalkacağı benzetilmektedir. Bugün ülkemizdeki Müslümanların % 80'i, Hristiyanların da % 67'si arasında iyi ilişkiler kurup komşuluk yapmalarının olası olduğu kanaatındadırlar. Bu veriler bile hoşgörünün azınlıklar açısından çok daha önemli olduğunu kanıtlamaktadır. Zira ancak, bir huzur ortamında başarılı İslâmî çalışmalar yürütülebilir. Belki de hoşgörü ortamında Batıdan gelen dinî sektelerin etkisini, Hristiyanlaştırma yeltenişlerini önleme daha

kolay olabilir. Ama hoşgörü konusunda çok dikkatli olmak ve dengeli hareket etmek zorunlu. Aksi takdirde bazı çevreler bu ortamdan yararlanarak; dinler arasında farkları hiçe indirme veya Hristiyanlaştırma eğilimlerini yasallaştırma, Müslümanlara yabancı görüşler telkin etme yeltenişlerinde bulunabilirler.

4. Bulgaristan'da en güncel sorunlarımızdan biri, Müslüman (Türk) azınlığının birliği ve dinî sorunlarını kendi başına, bağımsız olarak çözümleme olanağına sahip olmaktır.

Totaliter dönemde Cemaat-ı İslâmiye de öteki dinî topluluklar gibi devletle özdeşleşmiş olan partinin denetimi altında bulunuyordu. Başmüftülük ve bölge müftülüğü makamlarına komünist partinin, devletin her isteyişine "evet" diyebilecek kimseler getiriliyordu. Böylece Başmüftülük ve şubeleri totaliter devletin bir peyki durumuna gelmişti.

Demokrasiye geçiş döneminde Müslüman azınlığı, kendine sahip çıkmaya, kendine bir bağımsızlık alanı aramaya başladı. Ama bunu gerçekleştirme şöyle dursun, sürekli bir parçalanma tehlikesi ile yüz yüze geldi. Bir taraftan tutucu komünist ve şöven çevreler "ayır-buyur" politikasını uygulama çabalarına girişti. Öte taraftan da çeşitli politik partiler, bu arada N.Gecev'in Demokratik Adalet Partisi Müslüman azınlığını kendine bir yedek güç, bir oy deposuna dönüştürmeye yeltenmeye başladılar. Benzeri amaçlar peşinde koşan Bulgar Sosyalist Partisi 1994 yılı iktidara gelir gelmez N.GECEV'i yeniden YDK Başkanlığına, yandaşlarını da eski görevlerine atadı. Başmüftülük makamını ele geçiren zat giderek İslâm Kolejinin ve kendisinin kurduğu "Fahd" vakfı ile Demokratik Adalet Partisinin yönetimine de el koydu. Böylece Bulgaristan müslümanlarının dinî, kültürel ve politik yaşamı kendi otoriter idaresi altına alma çabalarına girişti. Amacı, Bulgaristan Müslümanlarını komünist rejimi, bu arada zorla kimlik değiştirme politikasını hortlatmak isteyen çevreler, kendi maddî ve politik çıkarlarına alet etti. Yüksek Mahkeme Kurulunun, kendisinin göreve atamasını tasdikleyen Bakanlar Kurulu kararını iptal etmesine karşın N.Gencev Yüksek Diyanet Kurulu Başkanı makamını işgal etmeye devam etmektedir.

İşte bu gurubun bölücü eylemleri sonucu ülkemizde iki Başmüftülük ve iki-

şer bölge müftülükleri ortaya çıktı. Cemaat-ı İslâmiye'lerin ezici çoğunluğu bu gelişmelerden etkilenmesine karşın, bazı köylerde de bölünmeler oldu.

Öyleki Başmüftülük sorununu çözümleyecek, Cemaat-ı İslâmiye'yi devlette ve politik partilerden bağımsız ve Müslümanlar lehine hareket edebilecek bir duruma getirmek en önemli ve güncel sorun konumuna geldi.

Birliğe kalıcı nitelik kazandırabilmek için ümmetçilik-ulusçuluk çatışmalarına, cemaatçılık ve tarikatçılığın alıp yürümesini de önlemek gerekli görünmektedir. Gerçi söz konusu eğilimler hâlâ başlangıç döneminde bulunmakta ama, gereken önlemler alınmazsa yakın gelecekte bölünmelere yol açabilirler. Ülkemizde benzeri gelişmeleri kolaylaştırabilecek önkoşullar bulunmaktadır. Örneğin 30. yıllarda İslâmcı ve Ulusçu Kemalist denen akımlar arasında yürütülen kavgaların yankılarına hâlâ rastlanmakta. Aynı zamanda Bulgaristan Türkleri arasında laiklik eğilimi oldukça kuvvetli. Son yıllarda bazı çevreler aynı bir Pomak etnik topluluğu oluşturmak, Pomak Müslümanları başka mesheplere yöneltmek ve hatta onları aynı bir başmüftülüğe bağlamak doğrultusunda çabalar harcamakta. Diğer çevreler de aleviliği aktifleştirip yaygınlaştırmak amacıyla özel vakıflar oluşturmakta. Kardeş Müslüman ülkelerden belirli vakıf ve özel kişiler bilerek veya bilmeyerek bu girişimleri destekleyici eylemlerde bulunuyorlar. Eğer bu doğrultudaki çabalar sürerse ülkemizde ulusçu-İslâmcı, Türk-Pomak, Sünnî-alevî ayrımı yaratmak isteyenlere yardım edilmiş olacaktır.

Oysa bizim gibi azınlık durumunda bulunan ve kimliğini koruyup geliştirme görevinin bilincinde olan bir toplulukta ulusçuluk-İslâmcılık veya cemaat ayrılıklarına yer yoktur. Bizim koşullarımızda dinî olan ile ulusal olan birbirini tamamlamakta ve kimliğimizin korunmasını sağlamaktadırlar.

Kanaatimce Müslüman azınlıklar ancak söz konusu olan güncel sorunları başarıyla çözümleyerek XXI yy'ın getireceği daha önemli dinî ve dünyevî sorunlara yönelip İslâm uygarlığının gelişmesine ve İslâmî etkinin yayılmasına katkıda bulunabilirler.



"Müftilenâm, Şeyhu'l-islam, sultânü'l-müfessirîn, hâtimetü'l-müfessirîn, muallim-i sâni, allâme-i küi, Hoca Çelebi, Ebû Hanîfe-i Sâni" unvanlarıyla anılır. Ebussuûd kelimesi onun adı gibi görünmekteyse de tefsirinin mukaddimesinde kendisinden Ebussuûd Muhammed şeklinde bahsettiği dikkate alınırsa asıl adının Muhammed, Ebussuûd'un da bir künye veya lakap olduğu anlaşılır.

Ebussuûd Efendi, yaygın görüşe göre 17 Safer 896'da (30 Aralık 1490) İstanbul yakınlarındaki Meterris (Metris-Müderriş) köyünde dünyaya geldi. Ailesi o zaman Amasya'ya, bugün Çorum'a bağlı bulunan İskilip'ten olup babası Şeyh Muhyiddin Muhammed Yavsi, İskilip'e bağlı İmâd (Direklibel) köyünde doğmuştur. Annesi Sultan Hatun, Ayderûsî ve Mecdî Efendi'nin kaydettiğine göre Ali Kuşçu'nun kardeşinin, Atâî ve Âlî'nin belirttiğine göre ise bizzat Ali Kuşçu'nun kızıdır.

Ebussuûd Efendi ilk tahsilini babasının yanında yaptı. Daha sonra Müeyyeddâde Abdurrahman Efendi, Mevlânâ Seydîî Karamânî ve bazı kaynakların verdiği bilgilere göre İbn Kemal'den ders aldı. Hocası Mevlânâ Seydîî Karamânî'nin kızı Zeynep Hanım'la evlenen Ebussuûd Efendi, ilk olarak Yavuz Sultan Selim döneminde 922'de (1516) Çankırı Medresesi'ne, buraya gitmekte tereddüt göstermesi üzerine de İnegöl İshak Paşa Medresesi'ne tayin edildi. 944'de (Ağustos 1537) Rumeli Kazaskerliğine tayin edildi ve

# Ebussuûd Efendi

hemen sefere katıldı. Kara Boğdan, Estergon ve Budin seferlerinde padişahın yanında yer aldı. Sekiz yıl Rumeli kazaskeri olarak görev yapan Ebussuûd Efendi, Şâban 952'de (Ekim 1545) Fenârîzâde Muhyiddin Efendi'nin yerine şeyhülislâm oldu.

Ebussuûd Efendi, kazaskerliği ve şeyhülislâmlığı sırasında özellikle ilmi rütbe, mevki ve kademeleri sistematik bir düzene kavuşturmaya çalıştı. Onun Rumeli kazaskerliğine kadar sistemli bir mülâzemet usulü yoktu. Bu durum bir takım şikâyetlere yol açınca Kanûnînin emriyle meselenin halli için görevlendirildi, Ebussuûd Efendi, önce her pâyede âlimlerin ne kadar mülâzım vereceklerini tesbit etti, daha sonra da yedi yılda bir mülâzemet usulünü kanunlaştırdı. Medreselerden mezun olan dânişmendlerin kazaskerlerin meclisindeki "matlab" veya "rûznâme" denilen deftere kaydolarak sıra beklemeleri şartını getiren bu usul, bazan ihlâl edilmişse de uzun yıllar düzenli şekilde uygulanmıştır.

Yirmi sekiz yıl on bir ay şeyhülislâmlık yapan ve bu arada bazı siyasî olaylarda ağırlığını hissettiren, Kıbrıs seferinin açılmasını fetvasıyla destekleyen Ebussuûd Efendi, 5 Cemâziyelevvel 982 (23 Ağustos 1574) tarihinde vefat etti. Cenaze namazı Fatih Camii'nde Kâdî Beyzâvî tefsirine hâşiye yazan Muhaşşî Sinan Efendi tarafından kıldırılıp Eyüp Camii civarında kendisinin inşa ettiği sıbyan mektebinin hazîresine defnedildi. Haremeyn'de de giyabında cenaze namazı kılınan Ebussuûd Efendi için bir çok mersiye yazılmış, ölümüne tarihler düşürülmüştür.

Ahmed, Mehmed, Mustafa adlarında üç oğlu ve Hatice, Rahime ve Kerime adlarında üç kızı vardı.

Ebussuûd Efendi birçok hayır eseri yaptırmıştır. Eyüp Sultan'daki zâviye, sıbyan mektebi ve sebilden oluşan külliyesinde kendi mezarının yer aldığı aile hazîresi bulunmaktadır. İstanbul'da Macuncu Odabaşı mahallesinde kendi adıyla anılan bir çeşme ve hamamla, İskilip'te babasının türbesi yanında cami, imaret ve mektep inşa ettiren Ebussuûd Efendi'nin bu külliye ile ilgili 977 tarihli Arapça vakfiyesi İstanbul Evkaf idaresi'nde kayıtlıdır. Ebussuûd Efendi ayrıca Kırım'ın Kefe Şehrinde bir cami, İnebahtı'da bir mescidle, Şehremini Ereğli mahallesinde bir sıbyan mektebi inşa ettirmiştir.

Ebussuûd Efendi, Kanûnî Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed devirlerinde şeyhülislâmlık, kazaskerlik yapan ve diğer ilmi mevkiilerde bulunan birçok âlimin hocası olmuştur. Şeyhülislâm Mâuluzâde Seyyid Mehmed Abdulkadir Şeyhî, Hoca Sâdeddin, Bostanzâde Mehmed ve Sun'ullah Efendilerle Bostanzâde Mustafa, Cenâbî Mustafa Efendi, Şair Bâkî, Hâce-i Sultânî Atâullah, Tezkireci Âşık Çelebi ve Kınalı-zâde Hasan Çelebi, Ebülmeyâmin Mustafa Efendi ve Cemâlî Efendi'nin oğlu Fudayî Çelebi gibi âlimler bunlar arasında sayılabilir.

Hukuk Alanındaki Hizmetleri, ilmiye ve devlet teşkilâtında altmış yıl kadar görev yapan Ebussuûd Efendi'nin en önemli hizmetleri hukuk alanında yaptığı çalışmalardır. Ebussuûd, hem şer'î hukukun gölgesinde örfî hukukun ve kanunlaştırmanın gelişmesine imkân hazırlaması, hem de İslâm hukukunun klasik devrine ait görüşleri yorumlayarak döneminin problemlerine çözüm getirmesi özelliğiyle İslâm ve Osmanlı hukuku alanında önemli hizmetler yapmıştır. Bugün elde bu-

lunan fetva koleksiyonları ve risâleleri, onun doktriner ve geleneksel bir hukuktan ziyade pratik değeri olan ve değişen şartlara göre farklı çözümler üretebilen bir hukuk anlayışına sahip olduğunu göstermekte ve bu ona diğer Osmanlı şeyhülislâmları arasında farklı bir yer kazandırmaktadır.

Ebussuûd Efendi Osmanlı arazi hukukundaki hizmetleriyle de dikkati çekmektedir. Osmanlı Devleti'ndeki ziraat topraklarının büyük bir bölümü çıplak mülkiyeti (rakabe) devlete aittir. tasarruf hakkı ise şahıslara devredilmiş bulunan mîrî araziden oluşmaktaydı. Osmanlı Devleti'nde toprakların başlangıçtan itibaren var olan bu hukukî statüsünün şer'î hukukun mülkiyet, miras, öşür ve haraçla ilgili klasik esaslarına uygun olup olmadığı yönünde ortaya çıkan tereddütler, Ebussuûd Efendi'nin çabaları ve bu konuda getirdiği birtakım şer'î açıklamalarla bir hayli açıklığa kavuşturulmuştur.

**Tefsir ilmindeki Yeri :** Osmanlı döneminde yetişen tefsir âlimlerinin çoğu Kur'an'ın tamamını tefsir etmeyip daha önce yazılan tefsirlere hâşîye veya ta'lik yazmakla yetinmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'in bütünü nü tefsir edenlerin başında yer alan Ebussuûd Efendi'nin "sultanü'l-müfessirîn, Hatîbu'l-Müfessirîn, hâtime-tü'l-müfessirîn" gibi unvanları onun tefsir ilmindeki yerini belirlemesi bakımından önemlidir. Arapça olarak kaleme aldığı ve Kanûnî Sultan Süleyman'a sunduğu İrşâdu'l-akli's-selîm ilâ mezâyâ'l Kitâbi'l-Kerîm adlı eserinde Ebussuûd Efendi Kur'an-ın Kur'an ve hadisle tefsirine önem vermiş, Esbâb-ı nüzul, nesih, kıssalar, fikhî ve kelâmî meseleler, dil, kıraat, isrâiliyat, muhkem ve müteşâbih gibi konular üzerinde durmuştur. Şiirle İştîşad yolunu kullanmış, belâgat ve i'câz, âyetler arasındaki münasebetler gibi tefsir ilminin inceliklerini ele almıştır.

## ESERLERİ

A) Tefsir. 1. İrşâdu'l-akli's-selîm Türkiye kütüphanelerinde birçok yazma nüshası bulunan eser çeşitli zamanlarda basılmıştır. 2. Ma'âkidü't-tarrâf fi evveli sûreti'l-Feth minel-Keşşâf. Zemah-şerî'nin el-Keşşâf adlı tefsirinin Feth sûresiyle ilgili bölümünün hâşiyesidir. 3. Tefsîru sûreti'l-Furkân, 4. Tefsîru sûreti'l-Mü'minîn, 5. Risâle fi bahşı îmânî'l-Fir'avn. Firavun'un imaniyle ilgili olup son nefesinde iman eden kimsenin imanının sahih olduğunu söyleyen âlimlere karşı yazdığı bir reddiyedir.

B) Hukuk. 1. Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi, 2. Ma'rûzât, Ebussuûd Efendi'nin Kanûnî Sultan Süleyman'a arzetmiş olduğu fetvalardır. 3. Arâzî-yi Harâciyye ve Öşriyye Hakkında Kanun ve Fetvâlar. Kânunnâme, Kânûn-ı muâmelat adlarıyla da kaydedilen bu eser, Ebussuûd Efendi'nin Osmanlı mîrî arazi hukukunun temelini teşkil eden on kadar uzun fetvası veya bu fetvaların mukaddimesini teşkil ettiği "kânûn-ı cedîd" nüshalarındır. 4. Risâle fi vakfi'l-menkül ve'n-nukûd. Mevkîf-ü'l-ukûl fi vakfi'l-menkül veya Risâle fi cevâzi vakfi'n-nukûd gibi adlarla da anılan bu Arapça risâlede taşınır malların ve paranın vakfedilmesi konusu ele alınmıştır. 5. Bida'atü'l-kâdî li-ihyâcihi fil-müstakbel ve'l-mâzî. Osmanlı kadılarının uyması gereken usul ve erkânı anlatan önemli bir risâledir. 6. Fetâvâ Kâtiplerine Tenbih. Fetva müsevvidlerinin uyması gereken kurallarla ilgili risâledir. 7. el Fetvâ-l-müteallika bi-beyânî'l-vakti'l-mutebere li'l-hasâd ve istihkaki'l-galât. Osmanlı hukukunda araziden alınan ürünlerin hasad vakitleriyle, vergi tahsil zamanlarını anlatan ve daha sonra kanunnâmelerin temel kaynağı haline gelen bir fetvanın hem Arapça'sı hem de Türkçe'si mevcuttur. 8. Gamezâtü'l-melîh fi evveli mebahisi kaşri'l-âmm mine't-Telvîh. Hanefî hukukçusu Sadruşşereriâ Ubeydullah'ın et-Tavzîh ale't-Tenkîh adlı fıkıh usulüne dair eserine Seyyid Şerîf el-

Cürcânî tarafından et-Telvîh adıyla yapılan hâşîyeye Ebussuûd Efendi tarafından yazılmış bir ta'liktir. 9. Şevâkıbü'l-enzâr fî evâ'ili Menâri'l-envâr. Hanefî hukukçusu Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin usûl-i fıkha dair Menârü'l-envâr adlı eserinin ilk kısımlarının Arapça şerhidir. 10. Hasmü'l-hilâf fî'l-mesh ale'l-hifaf. Abussuûd Efendi'nin oğlu Mustafa Çelebi için yazdığı mest üzerine mesh ile alâkalı bir risâledir. 11. Risâle fi vakfi'l-arâzî ve ba'zı ahkâmî'l-vakf. Osmanlı arazi hukukunu, arazinin nasıl vakfedileceğini ve özellikle irşâdî vakıfları konu eden bir risâledir. 12. Risâle fi tescili'l-evkaf. Özellikle nakit para vakıflarının tesciliyle vakfının tamamlanmış olduğunu anlatmak için kaleme alınmıştır. 13. Risâle fi vakfi't-tavâhîn ale'l-arzi'l-mevkûfe li'l-gayr. Başkasına ait vakıf arazi üzerinde bulunan değirmenlerin vakıf yapıp yapılmayacağını tartışıldığı bir risâledir. 14. Öşür hakkında Risâle. Osmanlı vergi hukukunun şer'î esaslarını açıklayan bu risâle Ahmet Akgündüz tarafından neşredilmiştir.

C) Dil ve Edebiyat. 1. Galatât-ı Ebussuûd (Galatât-ı 'Avâm) Risâle fi taşhîhi'l-elfâzi'l-mütedâvile beynê'n-nas ve Sakatati'l-avâm adlarıyla da kaydedilen bu risâle halk arasında yanlış kullanılan bazı kelimelere dairdir. 2. el-kasîdetü'l-mîniyye. 3. el-Kaşâ'idü'l-'Arabiyye. Ebussuûd Efendi'nin çeşitli Arapça kasidelerini toplayan bir mecmuadır. 4. Kasîde fi risâi's-Sultân Süleymân. Kanûnî'ye yazdığı Türkçe mersiye. 5. Münşeât-ı Ebussuûd'un resmî mensur yazılarıdır.

Ebussuûd Efendi'nin ayrıca akaidi dair Risâle fi beyânî'l-kazâ ve'l-kader, tıbbâ dair Risâle li-ecli't-tâûn adlı iki risâlesiyle, Vezir Semiz Ali Paşa'nın arzusu üzerine kaleme aldığı duanın önemini anlatan bir mukaddime ve yedi babbdan meydana gelen bir dua mecmuası vardır.

# ÇEVRE

Prof.Dr. Süleyman Hayri Bolay

Çevre; insanı çevreleyen fizik ve somut âlem, insan için varolan şeyler, insan üzerinde manevî ve ahlâkî olarak etki yapan şey, insanın mevcut olma ve hazır olma şartları, kendisinin doğrulandığı (s. affirme) etkili ortam. Ferdi organizmaya veya bir organizmalar topluluğuna ait dış etkenlerin tamamı. Bu etkenler ferdin gelişmesini davranışlarını etkiler.

Bu kavram, çeşitli sahalara göre değişik kanılar kazanmıştır. Biyolog için "çevre faktörleri", organizmayı içeriden etkileyen parazitler, iltihap araçları ve zehirlenme şartlarıdır. Diğerleri şöyle sıralanabilir:

- Tabii, organik olmayan şartlar: iklim, coğrafî veriler.

- Tabii, organik şartlar: biosfer, eşlenmemiş vahşi tabiat, bitkiler vs.

- Kültürel, fiziko-kültürel: teknoloji, aletler.

- Kültürel, psiko-kültürel: dil, gelenekler, bilimler, inançlar.

Bugün artık "çevre'de bir bütün olarak insan"dan bahsediliyor. Modern fizikte de faktörler için zamanda ve mekanda katı bir yöresellik söz konusu değildir. Onlar zaman-mekan bütünlüğünde enerjetik alanda zuhur ederler. Meselâ dil, ferdin dışında herhangi bir görünüş olarak kendini gösterir. Bir başkası şeklinde ferdin düşünce sistemini etkiler. Farklı bilimsel disiplinler, genel olarak çevrelerinin gelişme süreçlerini, incelemek üzere, ortaya koymalıdır. Böyle bir şey, uyum, uygunluk için şarttır.

Ekoloji (ecologie), organizmaların çevreleri ile ilişkilerini ele alan biyolojik bir bilim dalıdır. Sosyolojide beşerî ekoloji, beşerî varlıkların sosyal, kavramsal, ırkî v.b. bölümlerini ele alır.

Çevre bir yaşama alanıdır. Yukanda işaret edildiği gibi çevre geçmişle, gelecekle, mekan ve zamanla sınırlı değildir. Onun zaman ve mekan üstü değişik boyutları vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz.

1) Bedenimiz: Bedenimizle varlığımız somutlaşır. Onunla tabiatın ve maddî çevrenin bir parçasıyız. Bedenimizi korumaya ve geliştirmeye çalışınız; Sağlık, güvenlik, beslenme, cinsiyet, giyinme, örtünme gibi sorunlarımız bedenle ilgilidir. Ama biz bedenimizden ibaret değiliz. Biz, sadece maddî yapıyla insan



değiliz. Biz ruh beden bütünüyüz. Ruh olmazsa beden bir külçe yığındır. Öyleyse başka yakın çevre de vardır.

2) Ruhumuz: Ruh da bize en yakın çevredir. Ruhumuzun tezahür yerleri ve aletleri olan, zihnimiz, hafızamız, kalbimiz, gönlümüz, iç dünyamız da çevremizdir. İç çevre a) Psikolojik, b) manevî olmak üzere ikiye ayrılır. Rüya-larımız (psikosomatik kaynaklı olanlar), ihtiraslarımız, çeşitli duygularımız, vecdimiz, hüznümüz psikolojik iç çevreyi teşkil eder.

Gönül gözü ile, imanımızla, dünya görüşümüzle, tabiatla olmayan bize has mana dünyamızla yaşadığımız çevre ise, manevî iç çevredir.

Çevrecilikte, genel olarak iç çevreye önem verilmiyor. Yahut ona hiç yer verilmiyor. Halbuki çevre ile ilgili meseleler, bu iki çevre arasındaki etkileşimler gözönüne alınmadan, çözülemez. Hele iç çevre kirli ise, dış çevrenin

kirliliği görülemez bile. Bu bakımdan çevre ile ilgili meseleler, iç çevrenin tedirgin olmasından, dengesinin bozulmasından kaynaklanır. Bu ikisi arasında uyumsuzluk, bazan intibakı güçleştirir, ama dış çevreyi insanın iç dünyasına göre değiştirmesi sonucunu da doğurabilir.

3) Etrafımız, tabiat (canlı cansız, vahşi-ehli hayvanlar, bitkiler, tarlalar, v.s.)

4) Oturduğumuz alan yani evimiz, "nasıl bir çevrede yaşamalıyız?" sorusuna evimiz, komşularımız ve mahallemizle münasebetleri gözönüne alarak cevap vermek gerekir.

5) Topluluklar, guruplar.

6) Kültürel çevre: Dil, bilgi, inanç sistemleri, gelenek ve görenekler.

7) İletişim ağı veya ortamı.

8) Teknoloji-sanayi.

9) Trafik, şehir hayatına getirdiği diğer unsurlar.

Çevreye dinî, ahlâkî, psikolojik, tarihî, mimarî, felsefî, tıbbî, iktisadî, estetik, askerî, siyasi, kültürel ve mühendislik gibi çeşitli açılardan bakılabilir. Çevreye karşı koruma (sömürme ve tahribe karşı) ve onu değiştirme tutumu içine girilmelidir. Çevre eğitimi ve çevre ahlâkını, hayvan ve bitki haklarını, tabiatı koruma duygusunu geliştirmelidir. Tabiatı fethetme duygusundan vazgeçmeli, insan merkezli anlayış bırakılmalı, insanın tabiatı



seven bir hizmetkarı olduğu bilinmelidir.

"Çevreye nasıl bakmalı?", "Çevreye karşı tavırımız ne olmalı?", "bunların gerisindeki inanç ve anlam çevremiz ne olmalıdır?" gibi sorulara cevap ararken bize ait bakış açılarını bilmeli ve onlardan faydalanmalıyız. Ama karşı tavırları da bilmeliyiz. Bunun için geçmişimizle bütünleşmeli, milletimizin kültürünü ve yaşama tarzını iyi tesbit etmeliyiz.

Çevre felsefesi bu ve benzeri konularda görüşler geliştirmelidir.

Papa II. Paul, 1979'da 16. asırda yaşamış Hristiyan azizi, Francois d'Asis'i "Ekolojiye katkıda bulunanların ilahî patronu" olarak ilan etmiş ve çevre sorunlarına dikkati çekmiştir. 8 Aralık 1989 tarihli uzun mektubunda dünyadaki bütün çevre bakanlarına ve diğer yetkililere ahlaki ve barışçı mesaj vermek istemiştir.

Buna göre insan, çevrenin yaygın tahribi ile karşı karşıyadır. Tabiata karşı gerekli saygının olmaması, tabiat kaynaklarının yağmalanması, hayat kalitesinin giderek düşmesi barışı tehdit etmektedir.

Bu da güvensiz, kolektif bencillik, başkala-rım önemsememe, haysiyetsizlik gibi haller



için fidelelik vazife görmektedir. İnsan Allah'ın yarattığı bu güzelliklere saygı duymamış, ama duymalıdır. İnsan, Yaradan'ın planına sırtını dönerse, bozukluğu tahrik eder ve bu da bütün yaratılmış nizama yansır. "İnsan Tanrı ile barış halinde değil ise, yeryüzünün barış halinde olması mümkün değildir."

Keşiflerin, teknolojinin, sanayi ve zirai sahalarına tatbiki zararlı etkilere yol açmıştır. Ozon tabakasının delinmesi ve bununla ilgili problemler, sanayide büyümeler, yoğun ve bozuk şehirleşme, sanayi atıkları, fosil yakıtla-

yük önem verilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de çevreyi tahrip edenlerin, sıkıntısını ve cezasını kendilerinin çekeceği bildirilmektedir. Rum Suresi'nde bu konu ile ilgili bir ayetin anlamı şöyledir: "İnsanların bizzat işledikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu ki Allah yaptıklarının bir kısmını onlara tattırsın. Belki de 'tuttukları kötü yoldan' dönerler." (Rum Suresi 30/41)

Kadı Beydavî tefsiri bu ayette dile getirilen bozukluğu ahlaki değil, ekolojik dengenin bozulması olarak tefsir etmiş; toplu ölümlerin olacağına işaret etmiştir.

Fatih Sultan Mehmet'in fetihten sonra kurduğu "Fatih Ormanları" ve Kanuni'nin kurduğu "Belgrad Ormanları" bugün İstanbul'un akciğeri gibidir. Sultan Fatih'in "ormanlarımdan bir ağaç kesenin başını keserim" demesi, bir ağaca bir insan kadar değer verdiğini gösterir. Fatih'in vakfiyesinde, çevre meselelerine ve sağlığa ne kadar büyük önem verdiğini uygulamalı olarak gösteren dikkat çekici ifadeler vardır:

"...gayri menkullerimin gelirlerinden İstanbul'un her sokağına ikişer kişi tayin eyledim. Bunlar, bir kap içinde kireç ve kömür küllü olduğu halde günün belli saatlerinde bu sokakları gezeler. Bu sokaklara tükürenlerin tükürükleri üzerine bu tozu dökeler ki yevmiye ikişer akçe alsınlar. Ayrıca 10 cerrah, 10 tabip ve 3 de yara sarıcı tayin ve nasb eyledim. Bunlar ki ayın belli günlerinde İstanbul'a çıkalar. İstisnasız her kapıyı vurular ve evde hasta olup olmadığını soralar. Var ise şifası (orada) şifayab olalar. Değilse, kendilerinden hiçbir karşılık beklemeksizin dârulacezeye kaldırılıp salah bulduralar."

"Maazallah herhangi bir gıda maddesi buhranı da vaki olabilir. Böyle bir hal karşısında bırakmış olduğum 100 silah, ehline verile. Bunlar ki yabanî hayvanların yumurtada ve yavruda olmadığı sıralarda Balkanlara çıkıp avlanalar ki zinhar hastalarımızı gıdasız bırakmayalar."

Türkler ağaçlar, bitkiler gibi, hayvanların da korunması için vakıflar kurmuşlar; çeşitli binalarda duvarların arasında kuşların geceleyebilmesi için uygun yuva yerleri yapmışlar; dış cephelere kuş sarayları inşa etmişler (Üsküdar Validesultan Camiinde olduğu gibi), kuşların yıkanmaları için özel havuzlar yapmışlar, kedi köpek gibi hayvanların korunması için bağışlar temin etmişlerdir. Bu ve benzeri hususlar için zaman zaman padişahlardan fermanlar çıkarılmıştır.

Çevre meselelerinde kendimize has bakış açımız, tarihi uygulamalarımızla ortaya konabilecektir. Çevre meselesi, herşeyden önce bir ahlak meselesidir. Barış da ona bağlıdır, huzur da...



rının yakılması, ormanların tahribi, bitki ilaçlarının şuursuz kullanılışı, soğutucuların ve gazların kullanılması, meteorolojik değişimlere, sağlığı tahribe yol açmış, gelecekte alçak bölgelerin suya gömülmesi ihtimalini gündeme getirmiştir.

"Yeryüzü müşterek bir mirastır" onun meyveleri herkese aittir. "Evrenin nizamı" ve "ortak miras" kavramları, nimetlerin idare ve paylaşılmasında, milletlerarası düzenli yaklaşımı gerektirmektedir. Bundan dolayı hayata saygı duyulmalı, yaratılışın estetik değeri itibar görmeli, modern ilim çalışmalarını düşünmanca emeller için kullanmamalı, acil bir dayanışma içine girilmeli, ekolojik krizin ahlaki bir konu ve sorumluluk olduğu ve bu yönde eğitim yapmak gerektiği unutulmamalıdır.

İslâm'da da çevreyi, tabiatı korumaya bü-

Türkiye Diyanet Vakfı Kadın Kolları tarafından Prof.Dr.Mustafa İsen'in verdiği **"Türkiye Açısından Balkanlardaki Yeni Gelişmeler"** başlıklı bir konferans düzenlendi. Prof.Dr. Mustafa İsen konuşmasında Balkanların dünü ve bugününü, haritalar ve video filimler eşliğinde geniş bir şekilde gözler önüne serdi.

**T**ürkiye'de, dinî kesimlerin genellikle yayınladıkları kitaplarda, konferanslarda ve toplantılarda bütün meselelerin sadece İslâm'a göre kadın, İslâm'a göre çevre ve buna göre uzayıp gidebilecek bir seri çerçeve içinde, belli kesimleri hedef alan ve belli kesimlere hitap eden bir yapılanma içinde olduklarını, bundan da rahatsızlık duyduğunu ifade ederek sözlerine başlayan Prof.Dr. Mustafa İsen "Bu Hicri 4. Yüzyıldan itibaren bir medeniyete dönüşen ve 16. Yüzyıla gelinceye kadar da, dünyayı, hayatı ve eşyayı yorumlamada, kendi çağının en ilerisinde yer almış ve orijinal bakış açılarıyla, bütün dünyayı kendi arkasından sürüklemiş bir hareket haline gelen İslâm düşüncesinin, bu tarihten başlayarak gerilemesi ve 18 inci Yüzyılda, Batı, sanayi devrimi dediğimiz bir inisiyatif ele geçirdi ve geçirdiği bu inisiyatif başka alanlara da kullanılarak ve yer yer olumsuzla yönelik de kullanılarak, Batının öncü güç haline gelmesinden kaynaklandı" dedi.

*Türkiye Diyanet Vakfı Kadın Kolları'ndan Konferans*

## Türkiye Açısından Balkanlardaki Yeni Gelişmeler



Bu gelişmeyi zamanında ve sağlıklı bir biçimde algılayamadığını söyleyen İsen "Bu algılayamayışımızın ardından, bu defa, bir süre sonra, kendi değerlerimizden kuşku duymaya başladık. Okullarımızdan kuşku duyduk, medresenin yanında mektepler açtık; mahkemelerimizden kuşku duyduk, onun yanında yeni mahkemeler açtık. Velhasıl bütün kurumlarımızı yeni baştan dizayn etmek gibi bir yaklaşımla meseleyi çözümleme gayreti içinde olduk. Halbuki, bu palyatif bir gayretti. Bu yaklaşımla işin özünü yakalamak mümkün değildi. Nitekim, mümkün olmadığı da, aşağı yukarı bu 150 yıllık Batılılaşma mücadelemizin geline şu son noktasında, hâlâ birtakım meselelerin tartışma konusu olmasından açık seçik ortaya çıktı." dedi.

Bundan kurtulmanın yolunun da yeni bir medeniyetin hamlesini yakalamak olduğunu iddia eden İsen, Batı medeniyetinin büyük bir medeniyet olduğunu inkar etmemekle birlikte, Batı medeniyetini taklit ederek bir yerlere gitmenin de mümkün olmadığını söyledi.

Bu kısa bilgilerin ardından Balkan'daki durumu ele alarak bir değerlendirme yapan İsen, Balkanlar gerçeği çerçevesi içinde Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı imkânlar ve imkânsızlıkları örnekleriyle anlattı.

Tebliğinde öncelikle Balkanların coğrafi durumunu anlatan Prof.Dr. İsen, Türkiye ile Balkan ülkeleri arasında tarihi ve kültürel bağlarının mevcut olduğunu ve bunların

çok eskilere dayandığını söyledi.

Kafkaslar, Balkanlar ve Ortadoğu'da devamlı sıkıntı, savaş, gözyaşı ve problemlerin olduğuna dikkat çeken Prof. Isen, bunun sebebini de; bu bölgelerin dağlık olmasına ve burada yaşayan insanların farklı din, dil ve ırka mensup olması sebebiyle birbirlerine hakimiyet kurma çabaları neticesinde etnik çatışmaların çıkmasına bağladı.

Prof.Dr. Mustafa Isen, aşağı yukarı Türkiye kadar yüzölçümü ve nüfusu barındıran Balkanlarda huzur ve sükunun da ancak kendi dışından bir gücün müdahil olmasıyla sağlandığını söyledi.

Balkanlarda Osmanlı dönemine değinen Mustafa Isen; 1389 Kosovo Meydan Muharebesinin, Balkanlar'ın kesin olarak Osmanlı'nın hakimiyetine girmesini sağlayan önemli bir olay olduğunu ifade ederek, 1354 - 1389; tarihleri arasında bütün Balkanların, bir Osmanlı ülkesi haline geldiğini söyledi.

Osmanlı Devletinin Balkan politikasının, Tuna'nın güneyinde kalan bölgeler üzerine olduğunu ifade eden Isen, Osmanlı'nın Tuna'nın güneyini, elinde tutacak stratejik bir bölge olarak muhafaza etmesi açısından düşündüğünü söyledi. Osmanlı'nın burada kendi kültürünü hakim kıldığını söyleyen Isen, bugün dahi bu bölgede cami, medrese vb. yüzlerce mimari eserin mevcut olduğunu söyledi.

Osmanlılar döneminde, Tuna'nın güneyindeki, Müslüman nüfusun, bütün bölgelerde hakim bir nüfus haline dönüştürüldüğünü de ifade eden Isen, "mesela, Bulgaristan için bu rakam üçte 1, üçte 2 seviyesindedir. Yani, Bulgar nüfusu üçte 1'se, Müslüman nüfus üçte 2 seviyesine

yükselmiş bir vaziyettedir. Aşağı yukarı bütün bölgelerde böyledir." dedi.

Osmanlı Devleti'nin, başlangıçta bir Avrupa Devleti olarak kurulduğunu ifade eden Mustafa Isen, Tuna'nın güneyinde kalan büyük bölgenin, bütünüyle Osmanlı Devletinin Anadolu ile birlikte en önemli iki kanadından bir tanesi haline geldiğini söyledi. Bu dönemden itibaren, 300 yıllık Osmanlı barışı denilen sürecin başladığını belirten Mustafa Isen, Osmanlı'nın Balkanlarda barış sürecini ortaya koymalarıyla birlikte kısa bir süre içinde müthiş bir gelişmenin ortaya çıktığını söyledi.

Belgrat hariç, Balkanlarda bugün var olan önemli şehirlerin tamamını Osmanlıların kurduğunu bu sebeple de buralarda konuşulan dilere pek çok Türkçe kelime girdiğini, özellikle medeniyetle ilgili kelimelerin de hemen hemen tamamının Türkçe'den alındığını ifade eden Prof.Dr. Mustafa Isen; "Bugün, Sırpça - Hırvatça'ya girmiş Türkçe kelime sayısı 7 bindir. Dikkatinizi çekiyorum. Macarca'da bu rakam 5 bindir. Rumence'de bu rakam 4 bindir. Rumca'da bu rakam 3 bin-

dir. Makedonca'da 8 bin civarındadır. Arnavutça'da, 8500 - 9000 civarındadır." dedi.

Prof.Dr. Mustafa Isen, Balkanlarda şehir kültürünü atalarımızın kurması ve bu dilin bu bölgede etkin olması sebebiyle Balkanlarda herhangi birisinin şehirli sayılmasının şartının da Türkçe bilmesine bağlı olduğunu söyledi.

1990'lı yıllarda, Sovyet İmparatorluğu'nun dağılması sonucu Sovyet İmparatorluğunun müdahil olduğu Balkanlardaki yapının da bozulduğunu belirten Isen, "Özellikle bu değişim rüzgârları, Yugoslavya üzerinde kasırgaya dönüştü ve Yugoslavya'yı darmadağın etti. Oradan yeni ülkeler çıktı ve savaşlar oldu. İşte, Bosna - Hersek ortaya ve başka ülkeler ortaya çıktı; fakat, süreç durmuş değil. Balkanlarda şu anda da emperyal güçlerin çok ciddi manada nüfuz elde etme mücadeleleri var. O nüfuz elde etme mücadeleleri de, tarihi konumla ister istemez irtibatlı bir biçimde, biraz isteksiz davranmakla birlikte, Türkiye'nin bir nüfuz kazanma mücadelesi var." dedi.

Osmanlı'nın Balkanlara getirdiği barış ve huzurun 1699 Karlofça





Anlaşması'na kadar devam ettiğini ifade eden Isen, Karlofça Anlaşmasıyla birlikte, Balkanlarda Batı orduları karşısında tutunamayan bir yapının meydana geldiğini söyledi.

18 inci Yüzyıldan itibaren Osmanlı'nın Balkanlardan geriye çekiliş sürecinin başlamasıyla birlikte oradaki insanımızın da çekilmeye başladığını ve bunun da çok zor şartlarda olduğunu belirten Isen, "1988'de, Bulgaristan göçüyle bu işin ne kadar iğrenç bir tablo olduğuna, hepimiz tanık olduk. İşte o asırlarca devam etti." dedi.

Bütün bu göçlere, sürgün ve asimile etme politikasına rağmen bugün Balkanların hâlâ dörtte birinin Müslüman olduğunu ifade eden Isen, "Tekrar söylüyorum, Balkanlar'ın hâlâ bugün dörtte biri Müslümandır. Balkanlarda 12, 5 milyon Müslüman yaşıyor. Kelimeyi Müslüman olarak telaffuz edişimin çok önemli bir nedeni var. Çünkü, Balkanlar'a İslâmiyeti götüren bizim atalarımızdır ve Balkanlardaki İslâmî yapı çok homojen bir yapıdır. Buradaki halkın İslâmı yaşaması, Anadolu'nun herhangi bir köşesinden farkıdır." dedi.

Türkiye'nin, Balkanlara yönelik hesaplarını, 12,5 milyon insan

üzerine yayması gerektiğini vurgulayan Prof.Dr Mustafa Isen, Balkan ülkelerindeki Müslümanların bugünkü durumunu ele aldı.

Bu ülkelere Romanya ile başlayan Isen, Romanya'nın, Dobruca bölgesinde 200 bin civarında Türk yaşadığını ve bu insanların bazı problemlerinin bulunduğunu söyledi.

Dobrucada yaşayan Türklerin Türkçe eğitim ile radyo - televizyon yayınları proleminin hâlâ halledilemediğini belirten Isen, bunların ekonomik bakımdan da birtakım sıkıntılarla karşı karşıya olduğunu söyledi.

Dobruca bölgesindeki Eğitim konusuna da değinen Mustafa Isen, Türkiye Diyanet Vakfı tarafından Mecideye'de açılan imam-hatip okulu ile cemaatlerin açtıkları kolejlerin eğitime ciddi manada katkıları olduğuna işaret ederek, durumun 1990 öncesinden çok daha iyi olduğunu ve iyiye doğru da gittiğini vurguladı.

Daha sonra Bulgaristan'daki duruma değinen Prof.Dr. Mustafa Isen Balkanlarda yaşayan enfazla Türk ve Müslüman nüfusun Bulgaristan'da olduğunu söyledi.

Bulgaristan'ın genel yapısında ekonominin çok kötü durumda olduğuna değinen Isen, bu durumun Müslümanları da etkisi altına aldığını ve ekonomik açıdan çok ciddi endişelerinin olduğunu söyledi.

Karlofça Anlaşmasından beri bu bölgelerden en çok da Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçlerin devat ettiğini söyleyen Prof.Dr. Mustafa Isen, "Biz, o bölgeleri, devlet olarak sahip çıkıp boşalttırmıyorduk, bugün

o bölgelerdeki nüfus kesin bizim lehimize dönmüştü. Nüfus, pek çok problemi kendi kendine çözebilecek bir tabii güçtür." dedi. Bu göçlerin yanlışlığına değinen Isen "1951'le 1963 yılları arasında, Üsküp ve çevresinden, Türkiye'ye 500 bin insan göç etmiştir. Bugün, Makedonya'nın toplam nüfusu 2 milyon ve bu 2 milyonluk toplam nüfusun içinde, bütün iyileştirmelere rağmen, Makedon nüfusu, abartılmış rakamlara göre sadece 1 milyon civarında. Yani, 1950'li yıllardaki 500 bin kişilik nüfusu biz orada tutabilseydik, bugün bizim Makedonya'daki nüfusumuz ne olurdu, bunu varın hesap edin." dedi.

Bulgaristan'tan sonra Makedonya'da yaşayan Müslümanların durumunu anlatan Isen, Makedonya'da 2 milyon nüfus olduğunu bunan da 1 milyonunun Makedon, geri kalan 1 milyona yakınının da Müslümanlardan meydana geldiğini söyledi.

Makedonya'nın şehirlerinin Anadolu'daki herhangi bir kasabadan fazla farkı olmadığını işaret eden Isen, "Mesela Üsküp'e gidin, bugün bütün tahribatlara rağmen, Üsküp'te, hâlâ dimdik ayakta 19 muhteşem Osmanlı Camii bulunmaktadır. Bunlar, kendi türünün, gerçekten en güzel örnekleri sayılabilecek gayet muhteşem örneklerdir. Kasabalarına varıncaya kadar da, bu tabloyla rahatlıkla karşı karşıya kalırsınız." dedi.

Makedonya'daki eğitim durumuna da işaret eden Prof.Dr. Mustafa Isen, Okullarda lise son sınıfa kadar Türkçe öğretimin olduğunu ifade ederek, Makedonya'da yaşayan Müslümanların televizyon yayınları, gazeteleri ve dergileri olduğunu, bunları da Türkçe olarak yaptıklarını söyledi.

Yunanistan'daki duruma da değinen Isen, Türklerin genelini Batı Trakya'da ve bir kısmının da Rodos ile adaların başka bölgelerinde yaşadığını söyledi. Batı Trakya'da Gümölcine, Serez, Kavala, Dedeağaç'ta yaşantının Makedonya'daki ne benzeyen bir çerçeve içinde olduğunu ifade eden Isen, "Bunlar çok istedikleri gibi olmamakla birlikte, müftüleri var. Müftünün orada çok da özel bir anlamı var. Bu Lozan Anlaşmasında azınlıklar statüsünde değerlendirildikleri için, oradaki dini hayatı büyük ölçüde gündelik hayatla bütünleşmiş bir biçimde. Mesela, evlenmeleri muhakkak dini çerçevede oluyor, miras dini hukuka göre bölüşülüyor ve bunlar, oradaki o baş müftünün yönlendirmesi biçiminde gerçekleştiği için, son derece önemli. Okulları var, iki tane liseleri var, şu anda faaliyete devam eden 246 ilkokul var. Biraz şöyle, biraz böyle; ama, devam ediyor." dedi.

Yugoslavya'ya da kısaca değinen Prof.Dr. Mustafa Isen, "Yeni Yugoslavya'da da, Kosova bölgesinde 2 milyon civarında arnavut ve 20 bin civarında da Türk yaşamaktadır, Prizden, Priştine, Ipek, Yakova şehirlerinde. Onların da, aşağı yukarı sahip oldukları imkânlar, Makedonya'dakilere benzeyen imkânlardır." dedi.

Arnavutluk'ta biraz farklı biçimde ele alınması gerektiğini belirten Mustafa Isen, "çünkü, bu bölgede Arnavutlar, üç ayrı devletin, hatta biraz Yunanistan'ı da sayacak olursak, dört ayrı devletin sınırları içinde yaşamaktadırlar." dedi.

Arnavutluk'un 2 milyon civarında nüfusu olduğunu belirten Isen, bunun yanısıra Kosova'da 2 milyon, Makedonya'da yaklaşık 700 -

800 bin Arnavut yaşadığını, küçük bir Arnavut grubunun da Yunanistan'da yaşadığını söyledi. Üç ayrı devletin sınırları içinde yaşayan bu milletin dini dağılımlarının da biraz farklı olduğunu ifade eden Isen, "Kosova'da yaşayanların yüzde 90'ı, 95'i. Makedonya'da yaşayanların tamamı, Arnavutluk'ta yaşayanların da yüzde 75'i Müslümandır. Yani, toplansanız, yine aşağı yukarı yüzde 80 - 85'i Müslümandır. Ben, zaman içinde, bütün bu farklı ülkelerde yaşayan Arnavutların tek bir devlet çerçevesi içerisinde toplanacaklarına inanıyorum, toplanmaları gerektiğine de inanıyorum." dedi.

Tarih içerisinde Arnavutluk'taki Osmanlıya ait tarihi eserlerin hemen hemen tamamının yok edildiğini ve şu anda da bir çoğunun harap durumda olduğunu belirten Isen Arnavutluk'un komşu ülkelerle de diyalogunun iyi olmadığını söyledi.

Bosna - Hersek hakkında da bilgi veren Prof.Dr. Mustafa Isen, Bosna - Hersek'in 2 milyon civarında nüfusu olduğunu belirterek,

Bosna-Hersek'te yaşayan insanların savaşta çektikleri sıkıntıları dile getirerek, ülkenin ekonomik ve dini yapısı hakkında bilgi verdi.

Balkanlardaki ülkeleri bu şekilde anlatan Isen, Hırvatistan'da birkaç yüzbin Müslüman Boşnak'ın yaşadığını, fakat bu Boşnakların ülkenin yerlisi olmadığını savaş nedeniyle buraya sığınanlar olduğunu söyledi. Zagreb'te, müthiş bir külliye olduğunu da sözlerine ekleyen Isen, Zagreb'ten itibaren Batı'ya doğru artık yerli manada bir Müslüman nüfustan söz etmenin mümkün olmadığını söyledi.

Türkiye'nin Balkanlarla tarihî, kültürel, iktisai, ticarî ve dinî bakımından bir çok müşterekliğinin bulunduğunu ifa eden Mustafa Isen, Türkiye'nin Balkanlara bigane kalmasının mümkün olamayacağını belirterek, buralardaki Türk nüfusun muhafazası ve onlara daha fazla hak sağlanması açısından Türkiye'nin büyük gayretler içerisinde olması gerektiği üzerinde durdu.

Konferansın bitimini müteakip Prof.Dr. Mustafa isen konuyla ilgili soruları cevaplandırdı.



# Moğolistan'dan bir ziyaretçi

*Türkiye Diyanet Vakfı'nın düzenlemiş olduğu kurban kampanyası çerçevesinde Moğolistan'da kesilen 100 adet kurbanla ilgili belgeleri teslim etmek ve çeşitli temaslarda bulunmak üzere ülkemize gelen Moğolistan İslâm Cemiyeti Başkanı Azatgan Muka-noğlu'ndan, Moğolistan'la ilgili görüşlerini aldık.*

**Efendim öncelikle Moğolistan hakkında kısa bir bilgi verir misiniz?**

– Moğolistan 2.5 milyon nüfuslu bir ülke. Ülkede 100 bin Kazak Türkü, 10 bin de Hoton Türkü yaşamaktadır. Moğolistan'da resmî olarak iki din bulunmaktadır. Birisi Budizm, diğeri de İslâm Dini'dir. Bunun yanında Hristiyanların misyonerlik faaliyetleri var. Bir de Bahailerin çalışmaları var. Fakat bu çalışmaların Müslümanlar üzerinde fazla bir etkisi bulunmamaktadır. Komünizmin Moğolistan'da yıllarca uyguladığı baskı ve dini unutturma faaliyetleri neticesinde, Moğolistan'da din adına büyük bir boşluk doğmuştur. Tabi takdir edersiniz bu boşluğu bir anda doldurmak da pek mümkün olmuyor. Moğolistan'da halkın İslâmı tam anlamıyla yaşadığını söylemek mümkün değil. Bir çok Türk cumhuriyetinde olduğu gibi Moğolistan'da da din adına bir çok hurafe yerleşmiş durumunda. Bunun yanında misyonerlerin de hummalı bir faaliyeti var. Biz İslâm Cemiyeti olarak hem bu misyonerlik faaliyetlerini kırmaya çalışıyoruz, hem de İslâm Dini'ni hurafe ve bidatlardan uzak bir şekilde anlatmaya çalışıyoruz.



*Efendim söz buraya gelmişken, başkanlığını yaptığınız Moğolistan İslâm Cemiyeti hakkında biraz bilgi verir misiniz?*

– Tabi memnuniyetle. Moğolistan İslâm Cemiyeti 1993 senesinde kuruldu. Kurulduğu tarihten itibaren de halkımızın İslâm'ı öğrenmesi için çalışmalarda bulunuyor. Öncelikli çalışmalarımızın başında din eğitiminin geldiğini söyleyebilirim. Bu konuda çalışmalarımız var, fakat bunun da yeterli olduğunu söylemek pek mümkün değil. Çünkü bu alanda yetmişmiş elemanımız yeterli miktarda yok. Şu an Moğolistan'da 30 cami ve 10 Kur'an kursu hizmet vermektedir. Buralarda ibadetlerin yanı sıra, Kur'an-ı Kerim öğretilmekte ve dinî bilgiler verilmektedir.

**Bildiğiniz üzere bu sene Vakfımız tarafından Moğolistan'da, fakir ve yardıma muhtaç kardeşlerimize da-**



*ğıtılmak üzere 100 adet kurban kesildi. Bu konudaki düşüncelerinizi alabilir miyiz?*

– Hepimizin bildiği gibi Türkiye Diyanet Vakfı, dünyanın neresinde olursa olsun insanlığın yardımına koşan, muhtaçların yanında olan bir kuruluştur. Biz bunu böyle biliyoruz. Sağolsun Türkiye Diyanet Vakfı geçen yıllarda olduğu gibi bu yıl da Moğolistan'da 100 adet kurban kes-ti. Biliyorsunuz Kur'an-ı Kerim'de "Müminler kardeşdir" diye bir ayet var. Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (S.A.V) de bir hadis-i şerifinde "İnsanların en hayırlısı insanlara faydası olandır." buyurmaktadır. Bu nedenle Türkiye Diyanet Vakfı kardeşliğin bir gereği olarak bize yardımda bulundu. Türkiye Diyanet Vakfı'nın bu uygulamasından devletimiz ve halkımızın çok memnun kaldığını ve halkımızın Türkiye Cumhuriyetine, Diyanet İşleri Başkanlığı'na ve Türkiye Diyanet Vakfı'na duacı olduklarını söylemek istiyorum.

Bu arada ben de şahsım ve cemiyetim adına Türkiye Diyanet Vakfı yetkililerine şükranlarımı sunuyorum.

**Efendim verdiğiniz bilgiler için teşekkür ederim.**

# Bigadiç

Bigadiç Müftüsü ve Vakfımız Şube Yönetim Kurulu Başkanı Alaattin Özkan'dan alınan bilgiye göre, Bigadiç şubesine hayırsever Mehmet Ağaoğlu tarafından 1600 m2'lik bir arsa bağışlanmıştır. Bağışlanan bu arsa üzerine Türkiye Diyanet Vakfı Bigadiç Şubesi tarafından yatılı Kur'an kursu yapılacağı ifade edildi.

Türkiye Diyanet Vakfı Bigadiç Şubesi Başkanı Alaattin Özkan tarafından hayırsever Mehmet Ağaoğlu'na Vakfımızın bir şükran ifadesi olarak teşekkür belgesi takdim edildi.

Alaattin Özkan'ın bildirdiğine göre, Türkiye Diyanet Vakfı Bigadiç Şubesi tarafından yaptırılan Sepetlikuyu, 4 Eylül Şehitler Camii, Gaziler Camii, Yunus Emre Camii ve Aslantepe camilerinin inşaatları da hızla devam etmektedir.



Arsasını bağışlayan Mehmet Ağaoğlu'na plaket verilirken.

## Kale

Türkiye Diyanet Vakfı Kale Şubesi öncülüğünde ve müftülük personelinin gayretleri neticesinde inşaatına başlanmış olan Merkez Bayracı Camii külliyesinin kaba inşaatı tamamlandı. İlçe merkezinde yer alan ve müstemilatında 14 dükkan, lojman, müftülük hizmet birimleri bulunan külliye inşaatının tamamlanabilmesi için 20

milyar TL. ye ihtiyaç olduğu belirtildi.

Külliye içerisinde bulunan müftülük binası vatandaşların katkılarıyla hizmete açılırken, müftülük personeli de binanın acil ihtiyaç duyduğu malzemeleri kendi imkanlarıyla karşılayarak örnek bir davranış gösterdiler.

# Malatya



Türkiye Diyanet Vakfı Malatya Şubesi, İl Müftülüğü ile Ağaçlandırma ve Erozyon Başmühendisliği arasında yapılan protokolle, Malatya-Elazığ karayolunun 15. km. sinde 10 dönemlik arazi üzerine 2000 fidanlık **“Malatya İl Müftülüğü Hatıra Ormanı”** yapıldı.

Fidan dikimi için bir tören düzenlendi. Düzenlenen törene Malatya Valisi A. Atilla Osmançelebioğlu, Belediye Başkanı A. Münir Erkal, İnönü Üniversitesi Rektörü Prof.Dr. Ömer Şarlak, Vali Yardımcısı Ahmet Okur, İl Emniyet Müdürü Şükrü Önder, daire amirleri ve kalabalık bir topluluk katıldı.

Tören münasebetiyle bir konuşma yapan Malatya Müftüsü ve Vakfımız Şube Yönetim Kurulu Başkanı Feyyaz Yaşar, ağaç dikmenin önemine değinerek *“İbadetler yalnızca camide yapılmaz, toplumun yararına yapılan hizmetler de ibadet hükmüne geçer. Ağaç dikmek de bunlardan biridir.”* dedi.

Doğayı, çevreyi tahrip etmeye hiç kimsenin hakkının olmadığını ifade eden Yaşar, *“Yüce Rabbimiz bu kainatı bize ihsan buyurmuştur. Tahrip etmeye hakkımız yoktur. Çünkü doğa, Yüce Allahımızın büyük kitabıdır. Bu yüce kitabı silmeye bozmaya kimsenin hakkı yoktur. İnsanlık yaptığı bu çirkin hatasını çarçabuk düzeltmelidir. Yani, yeni ormanları, bağ ve bahçeleri yetiştirmelidir. Bu millete yapılan en büyük kötülük, çevresinin kirlenmesi ve doğal dengesinin bozulmasıdır. Ben hepinizi ağaç ve orman yetiştirmeye davet ediyorum.”* dedi.

Daha sonra bir konuşma yapan Belediye Başkanı A.Münir Erkal da Peygamber Efendimizin **“Kıyamet koparken bile elinizdeki fidanı dikin”** hadisini hatırlatarak, ağacın, insan hayatının bir parçası olduğunu belirtti. Son olarak kürsüye gelen Malatya Valisi A. Atilla Osmançelebioğlu günümüzde çölleşme ve erozyonun büyük boyutlarda olduğunu belirterek, Malatya’da da aynı sorunların baş gösterdiğini söyledi. Vali Osmançelebioğlu, bu problemlerin halli için vatandaşları ağaçlandırmaya katkıda bulunmaya davet etti.

Tören konuşmalarını müteakip fidan dikimi yapıldı.





## ≡ Akköy ≡

Türkiye Diyanet Vakfı Akköy Şubesi tarafından yaptırılan Esmâ Hatun Camii ve bünyesindeki müftülük hizmet binası ve halk kütüphanesi düzenlenen bir törenle hizmete açıldı.

Düzenlenen törene Denizli Valisi, Akköy Kaymakamı, daire amirleri ve kalabalık bir topluluk katıldı. Akköy Müftüsü ve Vakfımız Şube Yönetim Kurulu Başkanı Ramazan Çemen, cami altında açılan halk kütüphanesinin faydalı ve verimli olacağını belirterek, "halk ile kaynaşmamıza vesile olacak kütüphanemiz, minarenin gölgesinde ve kutsal mabedin bağrında müstesna yeri almıştır." dedi.

Denizli Valisi de törende yaptığı konuşmada duygularını "özlediğimiz görüntüleri, çalışmalarını burada görüyoruz. Cami ile kütüphane bir birine çok yakışmış. Bu uygulamanın Türkiye'nin



her yerine örnek olmasını diliyoruz" şeklinde dile getirdi.

Tören konuşmalarını müteakip cami ve külliyesi hizmete açıldı.

Mehmet ERDOĞAN

# Sanatın Dünyasından İnsanın Gerçekliğine



"Bilim" ve "Bilgi" kavramlarını sorgulayan İsmet ÖZEL, "Bilimin dünyasından gerçek bilginin "bilen"den bağımsız, "bilen"i hesaba katmadan edinilebilecek bir değer", "bilginin dünyasında (ise,) bütün bilginin "bilen"de olduğu kabul edilir. Ancak bilenle bağlantı kurularak bilgiye varılabilir." deyip bilimin dünyasının "sosyo-politik" ve "Avrupa'da "ancien régime" adı verilen bir sistemin ürünü" olduğunu vurgular. "Bilimin bir hâkimiyet aracı değil de bilginin bir unsuru durumuna geçmesi, insanları bilimin dünyasından bilginin dünyasına geçirebilecektir. "Bunun iki yolu vardır: Din ve sanat. "Din açık ve seçik olarak bir istikamet, bir duruş, bir davranış ve bir dinleyiş çabasıdır. Sanat ise istikameti arama, duruşu mümkün kılacak yeri arama, davranışı tartma ve dinlemek isteme çabasıdır."<sup>(1)</sup>

Din olgusunun gerçekliğiyle sanatın, "istikameti arama, duruşu mümkün kılacak yeri arama, davranışı tartma ve dinlemek isteme" niteliğinin birbirini tamamlar oluşuna yapılan vurgunun, kavramların ve olguların gerçek anlamlarının kaybolduğu bir dünyada düşünce ufkuımıza yeni açılımlar getireceği, önemlisi zihnimizi berraklaştıracağı kanaatindeyiz.

Dini hayatımızın ve sanat çabalarımızın bugün, tarihi bir perspektiften yoksun oluşu, güncel olgulara göre şekillenışı ciddiyet zaafına uğramıza vesile olduğu gibi, işin mahiyetini kavramamızı da zorlaştırmaktadır.

Orhan Okay, "davranışlarımız dört mühim ve esaslı gayeye yönelmiştir: Menfaat, gerçek, iyilik ve güzellik. Hiçbir insanın ne menfaatlardan vazgeçmesi, ne de gerçek, iyilik ve güzellik duygularına ilgisiz kalması mümkündür." der. Ona göre "Bunların hepsi, bütün hareketlerimizin, davranışlarımızın, yaratılıştan gelen ve vazgeçmemize imkân olmayan kaynağını teşkil ederler. Çünkü bunlar, aynı zamanda biyolojik ve psikolojik yapımızın temelinde bulunurlar. Menfaatlerimiz, biyo-

lojik hayatımızın devamı için gereklidir. Gerçeği aramak ilgi hayatımızın, iyilik etmek irade hayatımızın, güzellik ise duygu hayatımızın tezahürüdür." Ama bunlar çoğu kez komplekstir; biri diğeri ile karmaşık hâledir. Çünkü "Gerçeğe, fazilete ve güzele yönelen hareketlerin, menfaat duygusundan ne kadar uzak da olsalar, mutlak olarak karşılıksız olması beşerî yaratılışımıza aykırı olur." Böyle bir gruplamada "âlimler", "veliler" ve "sanatkarlar" toplum içinde azınlıktadır, ekseriyet günlük menfaatler içinde yaşayan insanlardır. "Böylece, menfaat unsurunu bir tarafa bırakırsak, insanın üç büyük psikolojik istikametinin ve davranışının, felsefesi ve tatbikatiyle, üç ayrı sistemin konusunu teşkil ettiğini görürüz.

Gerçeğin konusu :

Bilgi teorisi - Mantık - İlimler

İyiliğin konusu :

Ahlâk - Hukuk

Güzelliğin konusu :

Estetik - Güzel sanatlar"<sup>(2)</sup>

Menfaat duygusunu kontrol etmeyi, böylece beşerî olandan ilâhî olana doğru bir istikamet aramayı kendine ilke edinmiş bir insanın, sanatın sahici dünyasında bulacağı ses, kendi gerçekliğinin farkına varmasını sağlayacaktır.

Dinin, sanatın gerçekliğinden kendi gerçekliğine, ya da kendi gerçekliğinden sanatın, dinin gerçekliğine varan insanın önüne rahatlıkla seyredebileceği sahici yüzü çıkacaktır. İnsanın aynada kendi yüzüne tereddütsüz bakabilmesi... Yalandan, sahtekarlıktan, bencillikten ve komplekslerden uzak bir yüz; yani insan yüzü.

Geleneksel sanatımızın insan problemini temelden çözmüş olması, onun insanı, varlık içinde insanın yerini kavramasıyla mümkün olmuştur. İnsana yapılan atıf, onun erdemine, aşkın ve ilâhî yönüne yapılan bir atıftı. Bu çerçevede Türkiye'nin çağdaşlaşma tarihi, insanın ve insanî değerlerin yozlaştığı, gitgide çürümeye başladığı bir tarih olarak karşımıza çıkmaktadır.

Behçet Necatigil, şairin dünyasını ve geçirdiği evreleri "hikmet" esprisine bağlarken bir anlamda eski şiirimizin ruhunu bu gerçeklikten hareketle gözler önüne sermektedir.

Bir denemesinde, "her şair, şiir hayatı boyunca, üç burçtan: Gurbet, hasret ve hikmet burçlarından geçiyor." der. Şair gurbet burcunda "tam bilincinde değildir yazdıklarının ve bu dönemde rastlantının payı büyüktür." Çünkü "özentidir, taklit ve kendini arayıştır bu dönem ürünleri." Hasret burcunda "şikâyetleri, tedirginlikleri kişisel biçimlere girer, kendi bakış açısını, kendi yazış biçimini bu süreçte bulur."

"Şair, hikmet döneminde daha çok, değişmez alın yazısına geçer./Şikâyetlerin, isyanın şiiri; zamanla yerini, kabulün, benimsemenin, vazgeçişin şiirine barakır." Bir şairin hayatında kalıcı olan dönem bu dönem ve bu dönemin ürünleridir. "İnsanın en şaşmaz falını hikmet burcu gösteriyor; çünkü gurbetler geçici, hasretler geçici ve ebedî ihlas hikmet burcunda yaşıyor."

Çoğu şair ilk iki burcu yeterli görür. Bu burçlarda aradıklarını bulmuş gibidirler ve ilerisini göremezler. Oysa insanın varoluşsal arayışı bu iki burçta tamamlanmamış olur. "Çünkü insan, daha önce kalmaya bile, sonunda yalnız kalıyor. Yalnız, kalan nedir, bunu saptamalı! Gurbetler mi, hasretler mi, hikmet mi? Dogunun İslâm klâsiklerine bakarsak, gurbetleri, hasretleri bize yalan geliyor. Ancak hikmete bağlıysa o gurbetler; düzenli yanıp söntüyorlar karanlıkta deniz fenerleri gibi. Kudukları hisarların harcında mıcır yok, hikmet var; hikmetlerle kalmışlar."<sup>(3)</sup>

Kendini bilen hikmete ram olur. Hikmete ram olan istikamet bulur.

1. İsmet Özel, "Bilimin Dünyasından Bilginin Dünyasına", Bilgi, Bilim ve İslâm, İSAV Yay., 1987.

2. Orhan Okay, Sanat ve Edebiyat Yazıları, Dergâh Yay., 1990.

3. Behçet Necatigil, Bile/Yazdı, Yazılar, Cem Yay., 1983.

# Kültür - Sanat

## Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu

Dr. Mehmet Görmez, TDV Yayınları, 1997, 350 sayfa

Sünnet ve Hadisin  
Anlaşılması ve Yorumlanmasında  
Metodoloji Sorunu

Dr. Mehmet Görmez

TEDV 1995  
İslâm Araştırmaları Ödülü

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI

**T**ürkiye Diyanet Vakfı 1995 yılı İslâm Araştırmaları Ödülü'nü "**Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu**" adlı eseriyle kazanan **Dr. Mehmet Görmez**, Sünnet ve Hadis'in açıklanması ve yorumlanmasında metodoloji sorununu tarihî ve güncel kaynaklarla tanıtıyor.

**G**örmez; "İslâm tarihi boyunca Hz. Peygamberin örnekliliği ve önderliğini, sünnetin varlığı ve önemini ciddî manada reddeden hiçbir grup ve fırka olmamıştır. Asıl ihtilaf Sünnet ve Hadisin anlaşılması ve yorumlanmasında, Medine toplumu ve devleti içinde Hz. Peygambere sosyal, siyasal, ekonomik ve ahlâkî plânda kılavuzluk etmiş olan esas ve prensiplerin tespitinde olmuştur. Binaenaleyh Sünnet ve Hadisi değerlendirirken İslâm'ın evrenselliğine hâlel getirecek mahallî yaklaşımlar, ebediyet ilkesine zarar verecek statik yorumları engellemek için köklü usûl ve yöntem çalışmalarına ihtiyaç vardır. Hayat devam ettikçe bu ihtiyaç sona ermeyecektir. Sünnet ve Hadisin anlaşılması ve yorumlanmasında metodoloji sorununu ele alan çalışmamızın bu yolda atılmış mütevazî bir adım olarak hüsn-î kabul görmesi en büyük arzumuzdur.

**A**ncak hemen belirtelim ki bu çalışma, Sünnet ve Hadisi doğru anlamak ve doru yorumlamak için ne kapsamlı yeni bir yöntem, ne de geliştirilmiş yeni bir metodoloji ortaya koyma iddiasındadır. Zira sun'î olarak haricî etkenlerle, masa başında hazırlanan metodolojiler birer teori ve zihin jimnastiği olmaktan öteye geçemezler. Metodolojiler ancak bir gelenek içinde, tabîî bir süreç dahilinde ve hayatın pratiklerinden kopmadan oluşurlarsa işlev görürler. Kitapların, makalelerin yazarları, ilimlerin kâşifleri ve mucitleri olur fakat metodolojilerin yazarları olmaz. Olsa olsa yazarların metodoloji oluşumuna katkıları olur." diyor.

Hiz. Muhammed (S.A.V)'in irtihali (08 Haziran 632) münasebetiyle, insanlara ışık tutması ümidiyle, Peygamber efendimizin veda hutbesini yayınlıyoruz.

## VEDA HUTBESİ

Bismillahirrahmanirrahim

Ey insanlar! Sözümlü iyi dinleyin! Bilmiyorum belki bu seneden sonra burada bir daha buluşamayacağız.

İnsanlar! Bu günleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise, bu şehriniz (Mekke) nasıl mübarek bir şehir ise, canlarınız, mallarınız, namuslarınız da öyle mukaddesdir, her türlü tecavüzdən korunmuştur.

Ashabım! Muhakkak Rabbinize kavuşacaksınız. O da sizi yaptıklarınızdan dolayı sorguya çekecektir. Sakın benden sonra eski sapıklıklara dönmeyiniz ve birbirinizin boynunu vurmayınız! Bu vasiyetimi burada bulunanlar, bulunmayanlara ulaştırın. Olabilir ki burada bulunan kimse, bunları daha iyi anlatan birisine ulaştırmış olur.

Ashabım! Kimin yanında bir emanet varsa, onu hemen sahibine versin. Biliniz ki, faizin her çeşidi kaldırılmıştır. Allah böyle hükmetmiştir. İlk kaldırdığım faiz de Abdülmuttalib'in oğlu (amcam) Abbas'ın faizidir. Lâkin anaparanız size aittir. Ne zulmediniz, ne de zulme uğrayınız.

Ashabım! Dikkat ediniz. Cahiliyeden kalma bütün adetler kaldırılmıştır, ayağımın altındadır. Cahiliye devrinde güdülen kan davaları da tamamen kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan davası Abdülmuttalib'in torunu İlyas bin Rabia'nın kan davasıdır.

Ey insanlar! Muhakkak ki, şeytan şu toprağınızda kendisine tapınmaktan tamamen ümidini kesmiştir. Fakat siz bunun dışında ufak tefek işlerinizde ona uyarsanız, bu da onu memnun edecektir. Dininizi korumak için bunlardan da sakının.

Ey insanlar! Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları, Allah'ın emanatı olarak aldınız ve onların namusunu kendinize Allah'ın emri ile helâl kıldınız. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, kadınların da sizin üzerinde hakkı vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız; yatağınızı hiç kimseye çığnetmemeleri, hoşlanmadığınız kimseleri izniniz olmadıkça evlerinize almamalarıdır. Eğer gelmesine müsaade etmediğiniz bir kimseyi evinize alırsanız, Allah, size onları yataklarında yalnız bırakmanıza ve daha olmazsa hafifçe dövüp sakındırmanıza izin vermiştir. Kadınların da sizin üzerindeki hakları; meşru örf ve âdete göre yiyecek ve giyeceklerini temin etmenizdir.

Ey Mü'minler! Size iki emanet bırakıyorum, onlara sarılıp uydukça yolunuzu hiç şaşmazsınız. O emanetler, Allah'ın kitabı Kur'anı Kerim ve Peygamberinin (a.s.m.) sünnetidir.

Mü'minler! Sözümlü iyi dinleyiniz ve iyi belleyiniz! Müslüman Müslümanın kardeşidir ve böylece bütün Müslümanlar kardeşlerdir. Bir Müslümana kardeşinin kanı da, malı da helâl olmaz. Fakat malını gönül hoşluğu ile vermişse o başkadır.

Ey insanlar! Cenabı Hak her hak sahibine hakkını vermiştir. Her insanın mirastan hissesini ayırmıştır. Mirasçıya vasiyet etmeğe lüzum yoktur. Çocuk kimin döşeginde doğmuşsa ona aittir. Zina eden kimse için mahrumiyet vardır. Babasından başkasına ait soy iddia eden soysuz, yahut efendisinden başkasına intisaba kalkan köle, Allah'ın meleklerinin ve bütün insanların lânetine uğrasın. Cenabı Hak, bu gibi insanların ne tevbelerini, ne de adalet ve şahadetlerini kabul eder.

Ey insanlar! Rabbiniz birdir. Babanız da birdir. Hepiniz Adem'in çocuklarıdır. Adem ise topraktır. Arapın Arap olmayana, Arap olmayanın da Arap üzerine üstünlüğü olmadığı gibi; Kırmızı tenlinin siyah üzerine, siyahın da kırmızı tenli üzerinde bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvada, Allah'tan korkmaktır. Allah yanında en kıymetli olanınız, Ondan en çok korkanınızdır.

Azâsı kesik siyahı bir köle başınıza âmir olarak tayin edilse, sizi Allah'ın kitabı ile idare ederse, onu dinleyiniz ve ona itaat ediniz.

Suçlu kendi suçundan başkası ile suçlanamaz. Baba, oğlunun suçunu üzerine, oğlu da babasının suçu üzerine suçlanamaz.

Dikkat ediniz! Şu dört şeyi kesinlikle yapmayacaksınız: Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacaksınız. Allah'ın haram ve dokunulmaz kıldığı canı haksız yere öldürmeyeceksiniz. Zina etmeyeceksiniz. Hırsızlık yapmayacaksınız.

İnsanlar Lâilâhe illallah deyinceye kadar onlarla cihad etmek üzere emrolundum. Onlar bunu söyledikleri zaman kanlarını ve mallarını korumuş olurlar. Hesapları ise Allah'a aittir.

İnsanlar! Yarın beni sizden soracaklar, ne diyeceksiniz?

Sahabe-i Kiram hep birden şöyle dediler:

Allah'ın elçiliğini ifâ ettiniz, vazifenizi hakkıyla yerine getirdiniz, bize vasiyet ve nasihatta bulundunuz, diye şehâdet ederiz.

Bunun üzerine Resul-i Ekrem efendimiz (a.s.m) şehâdet parmağını kaldırdı, sonra da cemaatin üzerine çevirip indirdi ve şöyle buyurdu:

Şahid ol, yâ Rab! Şahid ol, yâ Rab! Şahid ol yâ Rab!